

SANAT SEKAISIN?

Musiikkikasvatus lasten kielellisiä vaikeuksia ennalta-
ehkäisevänä toimintana

Tuija Muona

Opinnäytetyö
Toukokuu 2013

Musiikin koulutusohjelma
Kulttuuriala

Tekijä(t) MUONA, Tuija	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 13.05.2013
	Sivumäärä 60	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi SANAT SEKAISIN? Musiikkikasvatus lasten kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevänä toimintana		
Koulutusohjelma Musiikin koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) PANTSU, Leena		
Toimeksiantaja(t) Onerva Mäen koulu, Haukarannan toimipiste		
Tiivistelmä Opinnäytetyö käsittelee varhaisiän musiikkikasvatusta lasten kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevänä toimintana. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitkä ovat varhaisiän musiikkikasvatuksen mahdollisuudet lasten kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisyssä ja ikäkaudelle tyypillisen kielenkehityksen tukemisessa. Tutkimuksen avulla haluttiin selvittää, mikä varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapana on sellainen, joka erityisesti tukee lasten kielellistä kehitystä ja mitä on hyvä ottaa huomioon, kun ohjaa musiikkituokiota lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Työssä tuodaan esille uusimpia tutkimustuloksia musiikin vaikutuksista lapsen aivotoimintaan ja sitä kautta myös kielelliseen kehitykseen. Aikaisemmat kokemukset lapsista, joilla on kielellisiä vaikeuksia ja työskentely heidän parissaan toimivat työn innostuksen lähteenä. Tutkimus suoritettiin kolmessa vaiheessa lukuvuoden 2012-2013 aikana. Ensimmäinen vaihe koostui erityiskoulussa pidetyistä musiikkituokioista. Kerran viikossa pidettäviä tuokioita oli 11 ja ne kestivät 45 minuuttia kerrallaan. Musiikkituokioiden toivat iloa ja virkistystä keskelle lasten koulupäivää. Lasten sekä erityisopettajan palaute tuokioista oli myönteistä ja kannustavaa ja tuokioiden koettiin tärkeiksi ja antoisiksi. Tutkimuksen toisessa vaiheessa suoritettiin kysely kolmelle erityisopettajalle kyselylomakkeen avulla. Vastauksista ilmeni, että varhaisiän musiikkikasvatus ja sen kautta saadut positiiviset kokemukset koettiin itsetuntoa nostavina ja tärkeinä. Perussykkeen ja sanarytmin omaksuminen antavat valmiuksia lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle. Kaikki varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat koettiin tärkeiksi ja erityisesti mainittiin musiikkiliikunta, koska siihen on helppo liittyä kielellisistä vaikeuksista huolimatta. Tutkimuksen kolmas vaihe koostui tulosten analysoinnista ja raportoinnista.		
Avainsanat (asiasanat) varhaisiän musiikkikasvatus, lapsen kielen kehitys, lapsen kielelliset vaikeudet, kyselytutkimus		
Muut tiedot		

Author(s) MUONA, Tuija	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 13.05.2013
	Pages 60	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title WORDS MIXED UP? Music education as an aid in preventing children's language difficulties		
Degree Programme Degree Programme in Music, specialization in Early Childhood Music Education		
Tutor(s) PANTSU, Leena		
Assigned by School of Onerva Mäki, Haukkaranta facility		
Abstract <p>This thesis examines how early childhood music education can be an aid in preventing children's language difficulties, i.e., how music education may provide support for the normal development in language skills. The purpose of the study was to find out what must be taken into consideration in music lessons for children with language difficulties. The thesis also brings up the newest results of research in music and how music affects children's cerebration and consequently language development. The inspiration of the thesis was the author's previous experiences in working with children having language difficulties.</p> <p>The study, carried out during 2012 -2013, was divided into three phases. The first phase consisted of brief music lessons held in a school for handicapped children. These eleven brief music lessons, lasting 45 each, took place once a week. Their purpose was to bring joy and diversion into the children's school day. The feedback from the children and the special-education teacher was positive and encouraging. In their opinion the music lessons were very important and meaningful.</p> <p>In the second phase of the study a survey was sent to three special-education teachers. Their answers brought up the positive experiences of early childhood music education and its effects on children's self-esteem. With the help of a basic beat the children can acquire reading and writing abilities. All methods used in early childhood music education were considered important. Moving rhythmically along with the music was especially stressed because of the easiness in joining in despite the language problems. In the third part of the study the results were analyzed and a report made.</p>		
Keywords early childhood music education, language development, language difficulties, survey		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 SANAT HUKASSA – SÄVELISTÄ APUA?.....	3
2 VARHAISIÄN MUSIIKKIKASVATUS.....	5
2.1 Varhaisiän musiikkikasvatuksen lähtökohdat	5
2.2 Musiikki terapian välineenä	9
2.3 Varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat	11
3 LAPSEN KIELEN KEHITYS	14
3.1 Esikielellinen kommunikaatio.....	14
3.2 Äänteiden oppiminen.....	16
3.3 Kielen kehitys ennen kouluikää.....	18
4 LAPSEN VARHAISEN KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN	
4.1 Lapsen kielen kehityksen uhkat ja mahdollisuudet	20
4.2 Varhaisvuosien erityiskasvatus ja lasten kielellinen kehitys	21
4.3 Kieli lapsen minuuden rakentajana	22
4.4 Musiikki lapsen kielen rakentajana	24
5 LASTEN KIELELLISET VAIKEUDET	28
5.1 Kielen merkityksestä	28
5.2 Kielelliset vaikeudet ja niiden määrittely	29
5.3 Kielellisten vaikeuksien synty	30
5.4 Kielihäiriöiden luokittelu	31
6 KIELENKEHITYKSEN ERITYISVAIKEUS	32
6.1 Miten kielenkehityksen erityisvaikeus ilmenee?	32
6.2 Dysfasia.....	33
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	34
7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävät	34
7.2 Tutkimuksen aineisto ja käsittelytapa.....	35
7.3 Musiikkituokiot erityiskoulussa.....	36
7.3.1 Tuokioiden tavoitteet.....	37
7.3.2 Tuokion kulku	38
7.3.3 Havaintoja lasten oppimisesta	40
7.3.4 Erityisluokanopettajille suunnattu kysely	42
7.3.5 Omat havainnot ja kokemukset	46
7.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	48
8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	50
LÄHTEET.....	55

LIITTEET	58
Liite 1. Tuntisuunnitelma.....	58
Liite 2. Kyselylomake erityisluokanopettajille.....	59

1 SANAT HUKASSA – SÄVELISTÄ APUA?

Kun lähdin miettimään aihetta opinnäytetyölleni, minulla oli selkeä ajatus siitä, mihin haluaisin paneutua ja mitä lähteä työstämään eteenpäin. Olin aiemmissa opinnoissani työstänyt aihetta, joka käsitteli lasten kielellisiä vaikeuksia ja niiden ennaltaehkäisyä musiikkikasvatuksen avulla. Tämä aihe palautui mieleeni ja pian oli selvää, että haluan jatkaa työskentelyä tämän aiheen parissa. Olin myös perehtynyt dysfasiaan eli kielenkehityksen erityisvaikeuteen, koska tein aiempien opintojeni päättöharjoittelun dysfaattisten lasten erityiskoulussa. Samoin tein päättötyöni liittyen dysfasiaan. Koska olen saanut opiskella varhaisiän musiikkikasvatusta, minussa heräsi halu tutkia, mitkä ovat varhaisiän musiikkikasvatuksen mahdollisuudet lasten kielen kehityksen tukemisessa ja ennaltaehkäisyssä. Myös omat positiiviset lapsuuden kokemukseni musiikin alueelta ovat olleet alkusysäyksenä tälle opinnäytetyölle. Pidän tärkeänä kielellisiä taitoja ja sitä, että osaa kommunikoida ihmisten kanssa ja ilmaista itseään sujuvasti. Oma kiinnostus kieleen, sekä kirjalliseen että suulliseen ilmaisuun yhdessä positiivisten musiikkikokemusten kanssa on siis innoittanut minua työskentelemään tämän aiheen parissa.

Haluan työssäni tutkia erityisesti sitä, mitkä ovat varhaisiän musiikkikasvatuksen mahdollisuudet tukea lapsen kielellistä kehitystä ja kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisyä. Toiseksi haluan tutkia sitä, mikä varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapana on sellainen, joka erityisesti tukee lasten kielellistä kehitystä. Kolmanneksi haluan tutkia ja selvittää, mitä erityisesti täytyy ottaa huomioon, kun ohjaa lasta, jolla on kielellisiä vaikeuksia. Mielenkiintoista on myös tutkia, millainen vaikutus musiikkituokioilla on lasten itsetuntoon ja saavatko he siitä rakennusaineita terveen minäkuvan ja itsetunnon rakentamiseksi ja muodostamiseksi. Työni koostuu teoriaosasta, jossa valotan varhaisiän musiikkikasvatusta ja sen eri työtapoja. Tuon esille lapsen kielen kehityksen eri vaiheita esikielellisestä kommunikaatiosta lähtien ja määrittelen kielelliset vaikeudet ja niiden syntymekanismit. Tuon myös tuulahduksen uusinta tietoa musiikin vaikutuksesta lapsen aivotoimintaan. Tutkimus toteutettiin Onerva Mäen koulussa, Haukkarannan toimipisteessä, jossa ohjasin yksitoista musiikkituokiota lukuvuoden 2012-2013 aikana. Tärkeässä osassa työssäni on näiden tuokioiden havainnointi

ja raportointi. Tässä apuna ovat videotallenteet ja omat tuntisuunnitelmat sekä omat havainnot tuokioiden aikana.

Vaikka suurin osa ihmisten välisestä kommunikoinnista tapahtuukin ei-kielellisesti, mielestäni on tärkeää, että lapsi saa jo varhaisessa vaiheessa hyvät lähtökohdat kielelliseen, sanojen avulla tapahtuvaan kommunikointiin. Nykymaailmassa on tärkeää osata ilmaista itseään myös sanallisesti, ja olen iloinen, että saan varhaisiän musiikkikasvattajana olla antamassa eväitä ja tukemassa tätä tärkeää asiaa. Kielen hallinta on tärkeä taito elämässä, koska siihen perustuu koko inhimillinen kanssakäyminen ja kulttuuri. Kieli on myös osa jokaisen ihmisen persoonallisuutta ja kielen hallintaan liittyvät valmiudet ovat perustana myöhempien vaiheiden oppimisvalmiuksille. (Tolonen 2001, 163.) Koen vahvasti, että työskentely erityislasten ja tämän aiheen parissa on myös laajentanut ammattitaitoani ja osaamistani.

2 VARHAISIÄN MUSIIKKIKASVATUS

”Jos et tiedä, kuinka soittaisit kappaleen, tanssi se” (Ralph Kirkpatrick).

2.1 Varhaisiän musiikkikasvatuksen lähtökohdat

Varhaisiän musiikkikasvatuksen tarkoituksena on herättää lapsen kiinnostus ja rakkaus musiikkia kohtaan sekä luoda ja kehittää musiikillisia perusvalmiuksia pätevän opettajan johdolla. Musiikillisiin perusasioihin tutustutaan leikin avulla ja toiminta kehittää lasta kokonaisvaltaisesti. Se myös kannustaa lasta itseilmaisuuksiin, yhdessä tekemiseen ja itsenäiseen ajatteluun. Varhaisiän musiikinopetus tarjoaa jokaiselle lapselle onnistumisen elämyksiä ja hyvät mahdollisuudet musiikkiharrastuksen jatkamiseen jatkossakin. Se antaa mahdollisuuden luovuuden kehittämiseen sekä tilaisuuden taideaineiden yhdistämiseen. Musiikki kuuluu kaikille, ja jokaisella lapsella pitäisikin olla mahdollisuus sen tuomaan mielihyvään, nautintoon, toiminnallisuuteen ja yksilöllisiin mielikuvitusmaailmoihin omien edellytystensä mukaisesti. Musiikin kuuntelun, laulamisen, soittamisen ja musiikkiliikunnan yhteydessä koetut ilon ja mielihyvän kokemukset ovat merkittäviä arvoja lapsen kasvuun ja kehitykselle. (Varhaisiän musiikinopettajat ry 2011; Ruokonen 2001a, 73.)

Varhaisiän musiikinopetusta toteutetaan 0-8-vuotiaille lapsille musiikkileikkikouluissa ja siihen läheisesti liittyvässä musiikkivalmennustoiminnassa ja myös muussa toiminnassa, kuten instrumenttiopetuksessa. Opetusta voidaan järjestää musiikkileikkiryhmissä, perheryhmissä tai soitinryhmissä ja opetus on lähes poikkeuksetta ryhmäopetusta. Ryhmiä muodostettaessa otetaan huomioon pedagoginen tarkoituksenmukaisuus, oppilasryhmän ikärakenne ja tilan antamat mahdollisuudet. Keskeisinä periaatteina on nähtävissä lapsen mahdollisuus musiikin kokonaisvaltaiseen kokemiseen, elämyksiin ja leikkiin. Toiminta rakennetaan musiikillisten työtapojen avulla ottaen huomioon asetetut tavoitteet, lapsen ikätaso, musiikillisen kehityksen ja muun kehityksen taso, lapsiryhmän koko, erilaiset persoonallisuudet sekä käsittelyssä oleva teema tai aihepiiri. Lähtökohtaisesti muistetaan myös oppijoiden yksilöllisyys ja lapsi-vanhempi -ryhmissä myös lasten vanhemmat, jolloin opetuksessa on otettava huomioon myös nämä aikuiset. (Marjanen 2009, 388.)

Musiikin vaikutusalue on hyvin moniulotteinen, sillä musiikki toimii yksilön kokonaisvaltaisen kehityksen edistäjänä kaikkien persoonallisuuden osa-alueiden rikastuttajana. Musiikki liittyy kaikkeen kodin ja päiväkodin toimintaan pienistä perushoitotilanteista suuriin juhlahetkiin. Jokainen näistä tilanteista on kasvatuksellisesti merkittävä, ja musiikkia voidaan liittää suunnitellusti tai spontaanisti kaikkeen toimintaan. Päiväkoti on kodin ohella lapsen keskeisin musiikillinen ympäristö varhaisiän kasvuvuosien ajan. (Ruokonen 2001a, 73.) Ahonen (2004, 143) painottaa, että varhaislapsuuden musiikillisen kehityksen merkittävimpiä vaikuttajia ovat vanhemmat ja kotiympäristö ja että vanhempia voidaan pitää lastensa ensimmäisinä ja tärkeimpinä musiikinopettajina. Varhaisiän musiikinopettajan keskeinen tehtäväalue liittyy lapsen musiikillisen kehityksen tukemiseen. Opettajan syvälinen ymmärrys kantaa häntä opetuksessaan pieniin yksityiskohtiin saakka, ja hyvä pedagogi on sekä tarkka että ymmärtävä. (Marjanen 2009, 387.)

Koska musiikkikasvatus on osa lapsen tasapainoista ja kokonaisvaltaista kasvua, on tärkeää, että ensimmäinen musiikkiympäristö luodaan lapsen ehdoilla ja häntä ajatellen. Pieni vauva ei osaa puhua eikä liikkua, mutta hänen aistinsa ovat aktiiviset ja vuorovaikutus aikuisen kanssa on erittäin tärkeässä osassa. Alle kolmevuotiaiden musiikkikasvatuksessa tämä korostuu erityisesti. Kun annat lapselle musiikkia, saat kuulla sitä häneltä myöhemmin. Musiikkileikki on onnellinen tapa olla olemassa ja musiikin kautta syntyvät ilon ja mielihyvän kokemukset ovat merkittäviä lapsen kasvuille. Lapsi saattaa kohdata päivän aikana monia turhautumisen hetkiä, esimerkiksi odotustilanteissa. Tällöin musiikki voi toimia helpottavana tekijänä ja keinona, jolla saadaan lapsi mukaan yhteistyöhön ja hänen huomionsa pois ei-toivotusta toiminnasta. (Ruokonen 2001a, 81.)

Musiikin kuuntelemisella ja harrastamisella on luultavasti voimakas vaikutus aivokenteiden ja -toiminnan kehittymiseen erityisesti varhaislapsuudessa. Musiikin emotionaaliset viestit ovat vauvalle ymmärrettävissä ja niiden kautta kommunikoiminen näyttäisi vahvistavan vauvan kuulotietoisuutta. Näyttää myös selvältä, että ennen seitsemän vuoden ikää saaduilla musiikillisilla kokemuksilla ja toiminnalla on ratkaiseva merkitys aivotoiminnan kehittymiselle. Kuuloaivokuoren voimakas laajentuminen havaittiin eräässä yksittäisessä tutkimuksessa vain niillä aikuisilla muusikoilla,

jotka olivat aloittaneet harjoittelun ennen kahdeksan vuoden ikää. Kaikille lapsille on eduksi päästä tekemisiin musiikin kanssa kuulijana, mutta erityisesti myös itse osallistujana. (Huotilainen 2010.)

Musiikin kanssa toimiminen on lapselle luonnollista, eikä siihen välttämättä tarvita erityistä koulutusta. Sen sijaan musiikilliseen toimintaan tarvitaan toisia ihmisiä mukaan tukemaan, inspiroimaan, antamaan tilaa ja osallistumaan. Musiikki on lapselle hyvä harrastus monessakin mielessä. Lapsella pitäisikin olla oikeus päästä osalliseksi musiikista samoin kuin muusta ihmisyhteisön kulttuurista. Tätä oikeutta lapsi yleensä käyttääkin, mikäli hänelle siihen edellytykset luodaan. Musiikki eri muodoissaan vetää puoleensa lähes kaikkia lapsia ja sosiaalisuus ja yhteisöllisyys musiikin yhteydessä ovat tärkeitä tekijöitä lapselle. Kaikki musiikin harrastamisen muodot eivät kuitenkaan sovi kaikille, eli jos lapsi ei viihdy muskarissa, se ei todennäköisesti hyödytä häntä. Tällöin hän voi toteuttaa luontaista musikaalisuuttaan esimerkiksi kotona. (Huotilainen 2010.)

Ruokonen (2001b) toteaa, että laulavasta sylistä nousee laulava lapsi. Siellä missä aikuisen korvat herkistyvät hiljaisuudelle, erilaisille äänille ja kauniin musiikin kuuntelulle, säilyy myös lapsen herkkyys kuunnella. Musiikki toimii lapsen minuuden rakentajana ja kiintymyssuhteiden myönteisenä vahvistajana hänen ensimmäisissä vuorovaikutussuhteissaan. Musiikillisen perusturvallisuuden kokemisen mahdollisuus säilyy lapsella läpi elämän, mikäli sellainen voimavara on annettu hänelle jo varhaislapsuudessa. Oppimisvaikeuksien ensimmäiset ennusmerkit voivat ilmentyä jo lapsen ensimmäisen elinvuoden aikana. Viimeisin aivotutkimus osoittaa, että ihmisen hermoston kypsymisessä neljä ensimmäistä elinvuotta ovat keskeisimmät. Musiikin liittämisen vuorovaikutukseen voi ennaltaehkäistä ja tasoittaa kehityksessä esiintyviä vaihteluja ja olla omalta osaltaan edistämässä hermoston tasapainoista kehitystä. (Ruokonen 2001b, 120.) Musiikin harrastaminen aikaansaa enemmän resursseja ja enemmän tilaa. Tämä vaikuttaa muun muassa kuuloon, motoriikkaan, tehtävien automatisoitumiseen, rakenteiden havainnointiin ja silmä-käsi-koordinaatioon. Tilaa on siis käytettävissä enemmän näihin tehtäviin. (Huotilainen 2010.)

Vastuu suomalaisten lasten musiikkikasvatuksesta lankeaa paljolti lastentarhanopettajien ja päivähoidon sekä esiopetuksen muun pedagogisen henkilökunnan harteille. Musiikki kuuluu olennaisesti sekä varhaiskasvatukseen että esiopetuksen sisältöihin ja luo näin perustan alkuopetuksen musiikin opetuksen tavoitteille. Lapsen arkeen luontevasti liittyvä musiikki voi antaa hänelle korvaamattomia mielihyvän ja turvallisuuden tunteen kokemuksia. Musiikillinen oppiminen on prosessi, ja siinä ajattelu, tunteminen ja toiminta kokonaisvaltaisesti yhdistyneinä liittyvät lapsen tietoiseen ja tiedostamattomaan kokemusmaailmaan, joka taas vaikuttaa yksilön koko persoonallisuuden kehitykseen. Lapsen spontaani ja uutta luova musiikillinen toiminta viriää näin musiikillisesti rikkaassa ympäristössä. (Ruokonen 2001b, 121.)

Kaikilla lapsilla ei ole mahdollisuutta harrastaa musiikkia ennen kouluikää tai kouluikäisenä. Kysymys on enemmänkin perheen henkisistä resursseista ja perinteistä kuin rahasta. On hyvinkin mahdollista, että ne lapset, jotka kipeimmin tarvitsisivat tukea kognitiiviseen ja sosiaaliseen kasvuunsa, eivät päivähoidon ulkopuolella pääsekään musiikin pariin. Päivähoidon musiikkitoiminnan avulla voidaan muokata päiväkodin sosiaalista ilmastoja myönteiseen, sosiaalisuutta edistävään suuntaan. Myös lastentarhanopettaja tai varhaisiän musiikkikasvattaja itse hyötyy musiikin käytöstä, koska sillä on useita terveyttä edistäviä elementtejä. Tiivistettynä musiikin harrastamisesta on siis hyötyä kognitiivisten taitojen kehittämisessä ja lukihäiriön ennaltaehkäisemisessä. Myös ryhmätyötaidot, vuoron odottaminen ja vastuun ottaminen yhteisöissä kasvavat. Lapsi oppii myös itseilmaisutaitoja ja ilmaisemaan tunteita sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla sekä saa kokea yhteisöllisyyttä. (Huotilainen 2012.)

Vaikka musiikin aivotutkimus paljastaakin monia kiistattomia etuja musiikin harrastamisesta niin varhaislapsuudessa, kouluiässä, aikuisuudessa kuin ikääntyessäkin, löytyy olennaisin merkitys kuitenkin tarkastelemalla musiikkia ja sen vaikutusta yksilöön ja yhteisöön terapeuttisuuden, sosiaalisuuden ja taiteen näkökulmasta. Jokainen meistä pystyy havaitsemaan musiikin merkityksen silloin, kun leikki-ikäinen lapsi tunnistaa muutaman sävelen kuultuaan lempikappaleensa. Vastaus näkyy lapsen innostuneessa ja muita mukaan kutsuvassa kokonaisvaltaisessa reaktiossa. (Huotilainen 2010.) Varhaisiän musiikkikasvatuksen rikkaus onkin nimenomaan siinä, että monien erilaisten oppijoiden erilaiset tiedot ja taidot voidaan hyödyntää rikkaana ja

värikkäänä kokonaisuutena. Näin jokaiselle oppijalle tarjoutuu mahdollisuus osallistua musisointiin omista taidoistaan lähtien. (Marjanen 2009, 385.)

2.2 Musiikki terapian välineenä

Musiikkiterapiaa on käytetty pitkään sekä kehitysvammaisten keskuudessa että psykiatriassa. Kiinnostus sen mahdollisuuksiin on kasvanut tiedon lisääntyessä ja alan tutkimuksen syventyessä. Musiikin kautta lapset ilmaisevat itseään luontevasti ja usein se voi helpottaa kontaktin ja luottamuksellisen suhteen syntymistä lapsen ja terapeutin välille. Musiikkiterapialla ei ole musiikillisia tavoitteita eikä se edellytä lapselta esimerkiksi soittotaitoa. Monet terapeutit ohjaavat itse soittamisessa, mutta yleensä silloin on tavoitteena antaa uusia taitoja ja välineitä itseilmaisuun ja yhteistoimintaan. Pelkkä musiikin kuunteleminenkin voi muodostua terapeuttiseksi tapahtumaksi lapsen ja terapeutin välille. (Tervo 1994, 206-207.) Salo (2009) kutsuu omaa lähestymistapaansa ”terapeuttisesti suuntautuneeksi musiikkikasvatukseksi”. Se tarkoittaa, että musiikinopetukseen voi sisältyä myös ulkomusiikillisiä tavoitteita. Ne voivat olla motorisia, kognitiivisia tai sosiaalisia. Sellaisten oppilaiden kohdalla, joilla on ongelmia kognitiivisella ja verbaalisella osa-alueella, musiikki voi toimia hyvin keskeisenä tunteiden ilmaisukanavana. (Salo 2009, 194.)

Musiikkitunnin terapeuttisuus voi syntyä kognition, emootioiden ja motoriikan kautta ja musiikki voi olla tunnetasolla hyvin henkilökohtaista. Erityiskoulussa musiikinopettaja joutuu tekemään paljon yhteistyötä muun ammattihenkilökunnan kuten toiminta- ja fysioterapeuttien, puheterapeuttien ja psykologien kanssa. Monista tavoitteista voidaan sopia yhdessä vanhempien tai muun henkilökunnan kanssa. Musiikinopetus ei kuitenkaan ole alisteista näille ulkomusiikillisille tavoitteille, vaan musiikkituntien päätavoitteet ovat musiikillisia. Terapeuttisesti suuntautunut musiikkikasvatus on Salon (2009) mukaan täynnä haasteita ja mahdollisuuksia. Myös viimeaikainen aivotutkimus on tuottamassa uutta ja mielenkiintoista perustutkimusta ihmismielen ja musiikin suhteesta. (Mts. 194-195.)

Mikä on musiikinopettajan rooli uuden tiedon ja taidon vaatimusten ristipaineessa ja täytyykö erityisoppilaiden kanssa työskentelevän opettajan olla myös musiikkiterapeutti? Salo (2009, 195) toteaa, että ei välttämättä, mutta ainakin perustavaa laatua oleva tietämys musiikin terapeuttisista vaikutuksista on välttämätön. Saman henkilön toimiminen sekä musiikkiterapeutina että musiikinopettajana on mahdotonta jo pelkästään aikataulusyistä ja myös viran vaatiman opetusvelvollisuuden laajuuden takia. Terapeutista koulutusta saanut opettaja voi hyödyntää osaamistaan yksilöllisten tukituntien kautta, jotka voivat lähestyä musiikkiterapiaa. Musiikki on pohjimmiltaan tunteiden kieltä, ja tämän vuoksi tavallisessa peruskoulussa työskentelevä musiikinopettaja ei voi välttyä kohtaamasta siihen liittyviä ilmiöitä.

Musiikkiterapialla ja varhaisiän musiikkikasvatuksella on paljon yhtäläisyyksiä, mutta päämääriensä ja periaatteidensa puolesta ne eroavat monessa suhteessa toisistaan. Varhaisiän musiikkikasvatuksella tarkoitetaan lähinnä musiikin avulla tapahtuvaa tavoitteellista tiedollista ja taidollista kasvattamista sekä lapsen musiikillisten kykyjen kehittämistä. Varhaisiän musiikkikasvattaja käyttää työssään pääasiassa musiikkia ja sen elementtejä. Usein hän kuitenkin sisällyttää työhönsä aineksia myös muilta taidekasvatuksen alueilta, liikuntakasvatuksesta sekä tiedollisilta alueilta. (Tervo 1994, 206.) Taideaineissa pedagogiikka ja terapia ovat koko ajan lähentymässä toisiaan. Tämä kehitys on luonnollinen, koska pohjimmiltaan ei ole kysymys eri asiasta. Terapiassakin on pohjimmiltaan kysymys oppimisesta. Terapia on varsinkin erityisryhmien kohdalla sellaisten ihmisten opettamista ja oppimisen ja kasvun tukemista, jotka eivät opi tavanomaisilla, keskivertotavoilla. Toki musiikkikasvatus ja musiikkiterapia erityiskoulussa voivat erota huomattavasti tavoitteiltaan, mutta eivät niinkään menetelmiltään. (Salo 2009, 193-194.)

Lapsilla on luontainen kiinnostus laulamiseen, soittamiseen, soittimiin ja erilaisiin musiikkileikkeihin. Toisinaan heidän voi olla vaikea kuvata tuntemuksiaan puhumalla, mutta instrumenttien avulla sekä lauluihin ja leikkeihin eläytymällä he pystyvät ilmaisemaan tunteitaan ja mielikuviaan. Motoriset harjoitukset voivat saada musiikista uutta ryhtiä, intoa ja leikkimielitä, kun ne tuodaan oikealla tavalla lapsen ulottuville. Syrjäänvetäytyvä ja arka lapsi saattaa kokea musiikkitoiminnan suojaavaksi ja mukavaksi, ja uskaltautuu sen turvin vuorovaikutukseen muiden lasten ja aikuisten kanssa.

Ahdistuneelle lapselle taas musiikki voi tarjota turvallisen välineen, jonka avulla voi ilmaista ja jakaa vaikeitakin tunteita ilman pelkoa itsensä tai ympäristönsä vahingoittamisesta. (Tervo 1994, 207.)

Kasvatuksellisilla ja terapeuttisilla näkemyksillä on molemmilla omat erityispiirteensä ja myös pyrkimyksensä, joita ei voi sulauttaa toisiinsa. Varhaisiän musiikkikasvattaja ei voi toimia musiikkiterapeuttina ilman vaadittavaa koulutusta ja kokemusta. Sen sijaan hän voi etsiä musiikkiterapiasta uusia näkökulmia työhönsä. Jos varhaisiän musiikkikasvattaja haluaa kehittää työtään musiikkiterapian suuntaan esimerkiksi erityisryhmissä tai ennaltaehkäisevässä mielessä, hän tarvitsee koulutuksen, työnohjauksen ja oman kiinnostuksensa lisäksi mahdollisuuden työskennellä riittävän pienissä ryhmissä tiiviisti ja pitkäaikaisesti. Näin hän saa kerättyä kokemuksia ja ymmärrystä musiikkiterapian mahdollisuuksista. (Mts. 209.)

Varhaisiän musiikinopettajat tekevät Ruokosen (2001, 120) mukaan upeaa työtä, ja perhe on musiikkikasvatuksellisesti parhaimmillaan lapsen kehto ja jatkuva kasvu- alusta. Musiikkitoiminnan yhteydessä lapsesta saattaa löytyä sellaisia kasvun mahdollisuuksia, joita ei ole voitu havaita muualla. Toisaalta jokin ongelma tai aikaisemmin pimennossa ollut puoli voi nousta esiin. Musiikki voi avata portteja iloon, riemuun ja vapautuneisuuteen. Toisaalta se saattaa myös aiheuttaa kipua ja ahdistusta. Varhainen ongelmien havaitseminen ja esimerkiksi musiikki- tai psykoterapian aloittaminen voi monin tavoin auttaa lasta mukaan ikäkauden kehitykseen. Varhaisiän musiikkikasvattajilla on erinomainen asema tarkastella lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Siihen kuuluvat keskittymiskyky, ruumiin hallinta, kielelliset valmiudet, itseilmaisuu ja kyky toimia vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. (Tervo 1994, 206.)

2.3 Varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat

”Inside a young child are many songs.” –Barbara Andress, Music for Young Children (1998)

Donna Wood (1982, 26) esittää, että musiikki on kuin aurinko ja sen säteet voivat koskettaa kaikkia kehityksen osa-alueita. Musiikkikasvatuksen myötä musiikillisten

käsitteiden omaksuminen ja hallitseminen sekä kieli- ja sanavarasto kehittyvät. Musiikki vaikuttaa siis älylliseen kehitykseen. Myös tunne-elämä kehittyy roolileikkien, dramatisoinnin ja tunneilmajujen harjoittamisen myötä. Fyysisen kehityksen puolella on vaikutuksia liikkumisen perustaitoihin, koordinaatioon ja rentoutumiseen. Tietysti musiikki tuo mukanaan myös iloa, virkistystä ja onnellisuutta ja musiikkikasvatuksen myötä luova ongelmanratkaisutaito kehittyy. Sosiaaliseen kehitykseen musiikilla on monenlaisia vaikutuksia. Itseluottamus ja itsetunto kehittyvät onnistumisen ja osaamisen tunteen myötä. Samoin kehittyy itsekontrolli ja kyky sosiaaliseen vuorovaikutukseen yhteiseen toimintaan osallistumisen, oman vuoron odottamisen ja asioiden jakamisen myötä. (Wood 1982, 26.)

Varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapoja ovat kuunteleminen, laulaminen ja äänenkäyttö, soittaminen, musiikkiliikunta ja erilaiset luovan ilmaisun tavat. Laulaminen on keskeistä, koska se sisältää sekä verbaalisen ilmaisun että musiikilliset nonverbaalit ilmaiselementit. Aivan pienimpien lasten kanssa herkistetään musiikillista vastaanottokykyä, kuunnellaan ympäristön ääniä ja tunnistetaan tuttuja lauluja melodian tai sanarytmien perusteella. Opetellaan myös löytämään ja kuuntelemaan omaa ääntä, keksitään omia pieniä sävelmiä ja ”maistellaan” runoja ja loruja eri tavoin. (Hongisto-Åberg, Lindeberg-Piiroinen & Mäkinen 1994, 86; Ruokonen 2001a, 78.) Varhaisiän musiikinopettaja työskentelee käyttäen opetusmenetelmiä laaja-alaisesti, ennakkoluulottomasti ja monipuolisesti. Ominaista on runsas musiikin integrointi muihin taideaineisiin tai opetuksen alueisiin. Musiikillisia työtapoja käyttämällä kasvatustyöstä tulee rikasta ja omaleimaista työskentelyä, jonka vaikutus kohdistuu lapseen kokonaisvaltaisesti. (Marjanen 2009, 393.)

Soittaminen liittyy varhaisiän musiikkikasvatukseen laulamisen, kuuntelun ja liikkumisen kautta. Kehosoittaminen on tärkeintä ja sen kautta sykkeen löytäminen erilaisissa taputuksissa ja kävelyissä. Ensimmäiset rytmisoittimet on hyvä valita lapsen motoristen edellytysten mukaan ja ottaa huomioon myös soittimen turvallisuus lapsen ikään nähden. Lapsen ensimmäisten rytmisoittimien on hyvä olla selkeitä ja helppokäyttöisiä, kuten esimerkiksi pikkurumpu, tamburiini, rytmikapulat, marakassi tai kulkuset. Aktiivinen musiikin kuuntelu ja musiikkiliikunta ovat varhaisiän musiikkikasvatuksen keskeisiä toimintatapoja. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen annetaan

kuunnella ja tunnistaa erilaisia ääniä. Kuunteluun voidaan myös liittää kuvia, käsinukkeja, liikuntaa tai muuta havainnollistavaa materiaalia. Musiikkiin voi liittää lisäksi sormivärimaalausta ja kehoväritanssia. Musiikkiliikunta alkaa kehittyä, kun lapsi osaa itse kävellä, juosta ja hypellä. (Ruokonen 2001a, 80.)

Varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapojen, kuten soittamisen ja musiikkiliikunnan kautta, lapsi jäsentää kehonsa toimintoja ja kehittyy liikkeiden hallinnassa ja koordinaatiossa. Nämä työtavat antavat mahdollisuuksia sekä hieno- että karkeamotorisille harjoituksille. Rytmitajuun liittyvät työtavat kehittävät keskeisesti myös lapsen psyykomotoriikkaa. Musiikin perussykettä ja melodiarytmiä opitaan ilmaisemaan liikunnan ja kehorytmien kautta. Musiikin rytmin voi kokea marssien, juosten, laukaten, hyppien tai keinuen. Tuttujen lorujen sanarytmit tulevat tutuksi niitä taputtamalla. Musiikkiliikunnan ja rytmikkaharjoitusten avulla kehitetään kuuntelutaitoa, rytmitajuja ja liikkeiden koordinaatiota. Erilaiseen musiikkiin liittyy erilaisia mielikuvia ja liikkekumistapoja, ja lapsi reagoi musiikin vaihtumiseen tasajakoisesta kolmijakoiseksi liikkeen vaihdoksella. Liikkeet ja rytmiharjoitukset voidaan liittää myös musiikin ja laulun muotoon. Tämä kehittää elämyksen kautta lapsen musiikillista muototajua. Motorista keskittymistä ja taitoa vaatii laulun sykkeessä käveleminen ja samanaikainen sanarytmien taputtaminen. (Ruokonen 2001b, 133.)

Jokainen yksilö, olipa kysymyksessä sitten lapsi tai aikuinen, kehittyy musiikillisesti omien edellytystensä mukaisesti. Jokainen ryhmäkin on erilainen ja omaksuu asioita omassa tahdissaan. Varhaisiän musiikinopettaja suunnittelee työskentelynsä ja soveltaa toimintaohjeita kunkin yksilön tai ryhmän valmiustason mukaan. (Hongisto-Åberg ym. 1994, 86.) Jokainen musiikkikasvattaja suunnittelee työtään omalla persoonallisella tavallaan, ja hyvin suunniteltu musiikkikasvatus mahdollistaakin laadullisesti korkeatasoisen ja jatkuvasti kehittyvän musiikkikasvatustyön. Hyvä musiikkikasvattaja lähtee suunnittelussaan lapsen tarpeista ja joustaa spontaanisti ja tilanteen niin vaatiessa lapsen ja lapsiryhmän vuorovaikutuksen tuntien. Hän myös kykenee liittämään musiikin luontevasti lasta lähellä oleviin asioihin ja toimintoihin, ja hänellä on kyky tukea tavoitteellisesti lapsen musiikillista kehitystasoa yhdessä lapsen vanhempien kanssa. Musiikilliset jaetut kokemukset voivat toimia siltana lapsen päivähoidon ja kodin välillä. Esimerkiksi päivähoidon totuttelevalle lapselle jaetut musiikil-

liset kokemukset antavat ”läsnäolon tunteen” äidistä tai isästä, ja lapsen kiintymyssuhteeseen liittyvä eroahdistus voi näin helpottua. (Ruokonen 2001a, 81.)

3 LAPSEN KIELEN KEHITYS

3.1 Esikielellinen kommunikaatio

Vauva lumoutuu, kun hän katsoo loruillevan tai laulavan aikuisen ilmeikkäitä kasvoja. Vauvan kanssa puhuessaan aikuinen käyttää ääntään värikkäästi ja puhe on lähellä lauluilmaisua. (Perkiö 2010, 40.) Toisin kuin joskus on ajateltu, vauva syntyy maailmaan aktiivisena ja valmiina ilmaisemaan tarpeitaan ja tunteitaan. Valmius ilmaista erilaisia ääniä sekä kasvonilmeitä ja -eleitä on myös olemassa. (Dissanayake 2000, 44-45.) Vastasyntynyt pyrkii vuorovaikutukseen muiden kanssa (Huotilainen 2009, 123). Tätä tavoitetta palvelevat katseet, ääntely, ilmeet, liikkeet ja eleet. Kun lapsi haluaa syliin, hän ojentelee käsiään ja ilmaisee näin haluamansa asian. Hän myös osoittaa sormellaan häntä kiinnostavaa esinettä tai pudistaa päätään, kun ei halua tehdä jotakin asiaa. Toinen varhaisen kommunikaation tavoitteista on jaettu tarkkaavaisuus. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi ja aikuinen koordinoivat tarkkaavaisuutensa siten, että lapsi kohdistaa huomionsa samanaikaisesti esineeseen ja aikuiseen ja aikuinen taas samaan esineeseen ja lapseen. Näin lapsi alkaa ymmärtää katseen kohdistumisen merkityksen puhutun kielen tulkinnessa ja osaa etsiä tähän liittyviä vihjeitä. Tämä helpottaa puheen ymmärtämistä ja uusien sanojen oppimista. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2009, 30-31.)

Ajanjaksoa syntymästä noin 5-6 kuukauden ikään kutsutaan kahdenväliseksi tai eitävoitteellisen kommunikaation vaiheeksi. Tälle vaiheelle on luonteenomaista runsas kasvotusten tapahtuva vuorovaikutus vanhemman ja lapsen välillä. Myös lapsen luontainen halu sosiaaliseen vuorovaikutukseen on tyypillistä tälle kehitysvaiheelle. Tämä ilmenee ihmisten kasvojen ja ääntelyn suosimisena sekä kasvonilmeiden ja ääntelyn matkimisena. Varhaiset keskustelun mallityypit, ns. proto-keskustelut, ilmentävät jo 2-3 kuukauden ikäisten vauvojen ja heidän vanhempinsa välillä tapah-

tuvaa hyvin hienosäätöistä huomion ja tunneilmaisun vastavuoroista yhteensovittamista. Kestoltaan nämä varhaiset kommunikaatiotapahtumat ovat usein melko lyhyitä, ja ne esiintyvät arkisten vuorovaikutustoimintojen, kuten syöttämisen, vaipanvaihdon tai kylvettämisen keskellä. (Laakso 2004, 29.)

Esikielellisen kehityksen toinen vaihe on nimeltään ”kolmenvälinen” tai tavoitteellinen vaihe. Se ulottuu noin 6-8 kuukauden iästä puolentoista vuoden ikään. Tämä vaihe saa alkunsa, kun vauva alkaa suuntautua yhä voimakkaammin ympäröivään maailmaan, aluksi lähinnä esineisiin. Samaan aikaan alkaa kehittyä lapsen kyky seurata toisen ihmisen katsetta. (Laakso 2004, 30.) Vauva kiinnittää paljon huomiota 6-8 kuukauden ikäisenä esimerkiksi siihen, että lausuttaessa a-äännettä suuaukko on suuri, kun taas lausuttaessa y-äännettä se on pieni. Vauvalla on pyrkimys matkia sekä vokaalien ääntä että suun asentoa niitä tuottaessa. Tässä iässä hän kiinnittää huomiota myös siihen, miten kasvojen ilmeet vaihtelevat laulettaessa eri korkeuksilta. Kulmakarvojen liikkeen seuraaminen on erityisen olennaista. Vauva pyrkiikin matkimaan kulmakarvojen kohottamista ja rypistämistä. Hän myös valmistautuu tuottamaan itse vokaaleja ja kontrolloimaan tuottamansa äänten laatua. Valmius ilmeiden ja kasvojen eleiden matkimiseen on jo vastasyntyneellä. Seuraamalla toisen ihmisen kasvoilla tapahtuvia muutoksia vauva pystyy kehittymään itse samanlaisen äänen tuottajana. Aivojen peilisolujärjestelmällä on merkitystä toisen ihmisen tunteiden ja tarkoitusperien ymmärtämisessä. Lapsi oppii matkimalla ja käyttää sitä erittäin tehokkaana ääntelyn oppimisen välineenä. (Huotilainen 2009, 124.)

Kolmannelle ja viimeiselle vaiheelle lapsen esikielellisessä kommunikaatiossa on tyypillistä esikielellisen ja kielellisen kommunikaation esiintyminen rinnakkain. Tämä vaihe on osittain päällekkäinen edellisen vaiheen kanssa ja ajoittuu 12-24 kuukauden ikään. Lapsen puheilmaisu lisääntyy tässä vaiheessa voimakkaasti, mutta sanojen ohella tai niiden sijasta lapsi käyttää paljon esikielellisen kommunikaation taitoja. Kun puhe alkaa toimia keskeisenä kommunikaatiokanavana, aiemmat taidot ja viestintäkanavat eivät suinkaan jää pois käytöstä, vaan ne esiintyvät puheen rinnalla koko elämän. Suuri osa ihmisten välisestä tiedonkulusta toteutuu ei-kielellisesti, eli elein, ilmein, kehon asennoin ja tunneviestein. Se, mitä lapsi varhaislapsuudessa oppii ihmisten välisestä ei-kielellisestä viestinnästä, sisäistyy osaksi hänen persoonalli-

suuttaan ja on myöhemmin vaikuttamassa siihen, miten hän ilmaisee itseään ja miten hän tulkitsee toisten viestejä. (Laakso 2004, 31.)

3.2 Äänteiden oppiminen

Lapsella on luonnostaan valmiudet reagoida kielellisiin ärsykkeisiin ja herkkyys havaita kielelle ominaista prosodiikkaa. Tällä tarkoitetaan kestoon, painotukseen, sävelkorkeuteen, rytmiin ja tauotukseen liittyviä piirteitä. Vanhempien käyttämällä äänensävyllä onkin suuri merkitys varhaiselle kielen oppimiselle, koska äänensävyn avulla he suuntaavat lapsen tarkkaavaisuutta ja huomion kohteita sekä ilmaisevat lapselle tunteitaan. Puolen vuoden iästä lähtien lapsen ääntely alkaa muistuttaa yhä enemmän sen kielen äänteellisiä ominaisuuksia, jota lapsi kuulee ympärillään päivittäin puhuttavan. Ne äänteet, jotka eivät kuulu ympäristön käyttämään kieleen, puolestaan karsiutuvat pois. Äänteiden oppimisen perusta onkin puheen kuuleminen ja puhe-elinten toimintojen eriytyminen, koska lapsi erittelee kuulemaansa kieltä ja muodostaa siitä omia säännönmukaisuuksiaan. (Nurmi ym. 2009, 32.)

Ympäristövirikkeiden vaikutukset näkyvät siinä, että hermo- ja tukisolussa sekä hermoyhteydet kasvavat. Virikkeet lisäävät aktivoimiensa aivoalueiden aineenvaihduntaa. Vanhempien ja lapsen sosiaalinen ja tiedollinen vuorovaikutus aktivoi myös hermoverkkojen järjestymistä ja vaikuttaa lapsen ääntelyaktiivisuuteen. Jokaisella lapsen kanssa puhuvalla on yksilöllisiä puheääneen liittyviä ominaisuuksia ja lapsen tehtävänä on oman puheentuottokoodin ja -järjestyksen oivaltaminen tästä vaihtelun paljoudesta. Mikäli vanhempien käyttäytyminen hoivatilanteissa on biologisesti virittyntä, se helpottaa oppimista. (Mts. 32.) Jos vauva kuulee ääntä, hänellä on pyrkimys etsiä katseellaan tuon äänen lähdeä. Vauvan lihakset ovat erittäin heikot ja siksi hän ei pysty kääntämään päätään. Tarkasti havainnoiden voi kuitenkin havaita heikot yritykset kääntää päätä ja suunnata katsetta äänen tulosuuntaa kohti. (Huotilainen 2009, 123.) Puolen vuoden ikään mennessä lapsi on oppinut vuorovaikutuksen perussääntöjä, kuten toiseen ihmiseen suuntautumista, vuorottelua ja tunneilmaisujen sävyjä (Nurmi ym. 2009, 31). Vauvan nähdessä puhujan tai laulajan kasvot hän pyrkii kiinnittämään katseensa silmien ja suun alueelle sekä pitämään kasvot

näkökentässään. Vauva yhdistää nyt ensimmäistä kertaa näköinformaation ja ääni-informaation. Tämä yhdistäminen on hänelle tuttua jo raskausajalta. Raskausaikana vauvalle mielekkäitä yhdistelmiä ovat kuulo- ja tuntoaistien välittämien tietojen assosiaatiot. Näin tapahtuu, kun äidin kenkien kopina yhdistyy vartalon samassa rytmisissä tapahtuvaan liikkeeseen ja kopahduksen kanssa tarkasti ajoittuvaan vartalon tärähdykseen. (Huotilainen 2009, 123.)

Syntymän jälkeen lapsen ääntely on luonteeltaan refleksiivistä ja se sisältää itkua. Lapsi myös maiskuttelee, röyhtäilee, nikottelee, aivastelee ja yskii. Vähitellen lapsen ääntely alkaa muistuttaa esimerkiksi a-, ä- tai i-tyyppistä äännettä. Lapsi harjoittelee erilaista ääntelyä, kuten kiljahduksia, läpätystä, murinaa ja puhinaa. Tyytyväisellä lapsella esiintyy myös mielihyväsävyistä kujertelua muistuttavaa ääntelyä. Toistuva ääntely on omiaan voimistamaan lapsen äänihuulia ja niiden toimintaa ohjaavaa hermostollista säätelyjärjestelmää. Puhe-elinten liikkeet täsmentyvät, ja lapsi alkaa matkia aikuisen puheessa esiintyviä uusia äänneitä. Tämä on seurausta kuuloaistilla havaittujen erojen huomaamisesta ja siitä, että taito hallita äänihuulien liikkeitä on kehittynyt. Kun lapsi on vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa, hänellä on mahdollisuus hahmottaa puheliikkeitä, joita oman äidinkielen äänneiden täsmällinen tuottaminen vaatii. Ääntelyn kehittyminen on siis kiinteästi yhteydessä myös aikuisen ja lapsen välisen kiintymyssuhteen muodostumiseen. Lapsi saa siinä harjaantumista, jota keskushermoston kehittyminen edellyttää. (Nurmi ym. 2009, 32.)

Lapsi aloittaa jokeltelun 6-7 kuukauden iässä. Tällöin hän toistaa konsonanttivokaalitavusarjoja ("ma-ma-ma", "ba-ba-ba") tai vaihtelevia vokaalikonsonanttisarjoja. Jokeltelu alkaa muistuttaa sanoja, kun lapsi alkaa yhdistää erilaisia tavuja ("ma-pa", "ma-ga") ja toistaa niitä. Jokelteluun siirtyminen muodostaa perustan myöhemmälle kielen omaksumiselle, ja siksi se on tärkeä vaihe lapsen kehityksessä. Aikuiset antavat helposti merkityksiä lapsen jokeltelulle, koska se muistuttaa puheenkaltaista viestintää muuta ääntelyä enemmän. Tämä saa aikuiset vastaamaan lasten jokelteluun ikään kuin todellisiin sanoihin. Aikuiset voivatkin lisätä jokeltelun määrää kannustamalla lasta. Monipuolinen jokeltelu, joka sisältää konsonantteja, on yhteydessä ensisanojen varhaiseen ilmaantumiseen, sanaston omaksumisnopeuteen sekä myöhempiin fonologisiin taitoihin. Tutkijat ovatkin olleet sitä mieltä,

että ensimmäiset ennusmerkit kielen kehityksen viiveistä olisivat nähtävissä jo ääntelyn kehityksessä. Vähäinen ääntely ja sanojen ymmärtämisen hidas kehitys vuoden ikäisenä voivat ennakoida kielen kehityksen ongelmia tulevaisuudessa. On tärkeää havainnoida myös lasten motoriikan kehitystä ääntelyn kehityksen ohella, koska se on yhteydessä äänneiden tuottamiseen. (Mts. 32-33.)

3.3 Kielen kehitys ennen kouluikää

7-9 kuukauden iässä lapsella esiintyy monipuolista jokeltelua. Kyky käyttää eleitä ilmaisun tukena ilmenee 10-15 kuukauden iässä, ja 1,5 vuoden iässä lapsella esiintyy 10-30 merkityksellistä sanaa. Sanaston ymmärtäminen on tässä vaiheessa kehittyneempää kuin tuottaminen ja lapsi noudattaa lyhyitä toimintaohjeita ja kehotuksia sekä symbolisia leikkitoimintoja. Kahden vuoden iässä lapsella on jo yli 250 merkityksellistä sanaa. Lapsi käyttää sanayhdistelmiä, jossa sanat taipuvat ja ilmaisujen keskipituus on 5-6 morfeemia. Morfeemi on kielen pienin yksikkö, jolla on itsenäistä merkitystä. Kahden ja puolen vuoden ikäisenä lapsi oppii noin 10 uutta sanaa päivässä. Substantiivien ja verbien osuus on määrällisesti suurin, mutta myös adjektiivit, pronomit ja partikkelit alkavat yleistyä. Puheessa esiintyy taivutusmuotoja, preesens- ja imperfektimuotoja, monikon tunnusta, genetiiviä, partitiivia sekä sisä- ja ulkopai-kallissijoja. Tässä vaiheessa lapset käyttävät myös ”omatekoisia” muotoja ja taivutuksia. (Nurmi ym. 2009, 45.)

Kolmen vuoden iässä lapsen puhe on lähes kokonaan ymmärrettävää. Puheessa esiintyy apuverbin käyttöä, eri aikamuotoja, verbin taivuttamista eri persoonissa sekä käsky-, kielto- ja kysymyslauseita. Niin ikään puheessa esiintyy esineiden paikkaa ja sijaintia osoittavia määreitä ja adjektiivien vertailuasteiden käyttöä. Sana- ja loruleikit ovat merkki kielellisen tietoisuuden alkamisesta. 4-5 -vuotiaana lapsen puheessa esiintyy eri sanaluokan sanoja samassa suhteessa kuin aikuisten arkipuheessa. Lapsi myös hallitsee sanojen taivutusta ja lauseiden muodostamista koskevat perussäännöt. Omatekoiset taivutusmuodot alkavat vähentyä ja ilmaisujen tarkentuminen tulee esille ajan ilmaisuissa, paikan ja sijainnin kuvauksessa, esineiden ja asioiden laadullisessa tarkastelussa (koko, määrä, väri, muoto) ja tarinan kerrontataidossa. Kuu-

sivuotias lapsi hallitsee yli 10 000 sanaa ja sanojen ääntäminen on yleiskielen mukais-
ta. Esineiden ja symboleiden nimeäminen on sujuvaa ja foneeminen tietoisuus alkaa
kehittyä. Lapsi oivaltaa vähitellen, että sanat muodostuvat erillisistä äänneistä ja al-
kaa havaita sanojen äänne-eroja. Tässä vaiheessa lapsi myös oppii yhdistämään, pois-
tamaan, lisäämään ja laskemaan äänneitä ja omaksuu vuorovaikutuksen perustaitoja.
Tämä tarkoittaa, että lapsi keskittyy kuuntelemaan puhetta, esittää kysymyksiä kuu-
lemastaan, vastaa kysymyksiin, puhuu vuorotellen ja toimii annettujen ohjeiden mu-
kaisesti. (Mts. 45.)

4 LAPSEN VARHAISEN KIELENKEHITYKSEN TUKEMINEN

4.1 Lapsen kielen kehityksen uhkat ja mahdollisuudet

Yleisen käsityksen mukaan lapsi omaksuu äidinkieltensä kuin itsestään. Puheen oppiminen on ihmiselle lajityypillinen taito, ja suotuisissa olosuhteissa lapsi oppiikin ympäristönsä kielen spontaanisti. Mikäli ympäristötekijät ovat jostain syystä epäsuotuisia, voi puheen oppiminen hidastua. Lapsi, joka opettelee puhumaan, tarvitsee läheisten ihmisten varauksetonta huomiota ja aikaa sekä yhteisiä toimintahetkiä. Kysymys kuuluukin, saako tämän päivän lapsi niitä riittävästi? Vanhemmat ovat kiireisiä työssään, sisarusten määrä perheissä on pienenemässä ja perheiden sosiaaliset verkostot ovat alkaneet eri syistä kutistua. Isovanhemmillakaan harvemmin on kiirettä aikaa yhdessäoloon, hauskanpitoon ja leikkiin lastenlasten kanssa. (Tolonen 2001, 163.) Valitettavasti myös vanhempien laulaminen lapsilleen on vähentynyt. Sen on korvannut taustalla soiva, osittain koneellisesti tuotettu populaarimusiikki. (Ahonen 2004, 144.)

Päiväkotien pienten lasten ryhmissä on paljon puhumaan opettelevia lapsia, mutta taas vastaavasti vähän aikuisia. Mitä tämä yhtälö merkitsee pienen lapsen kielen omaksumisen kannalta? Tutkimusten mukaan lasten kommunikaatioaidoissa ja kielen hallinnassa on jo hyvin varhain nähtävissä suuria eroja saman sosiaaliryhmän ja jopa saman perheen sisällä. Lasten kielen kehitys saattaa viivästyä, ellei asiaan kiinnitetä erityistä huomiota. Kielen hallinta on tärkeä taito elämässä, koska siihen perustuu koko inhimillinen kanssakäyminen ja kulttuuri. Kieli on myös osa jokaisen ihmisen persoonallisuutta ja kielen hallintaan liittyvät valmiudet ovat perustana myöhempien vaiheiden oppimisvalmiuksille. (Tolonen 2001, 163.) Oppimisvaikeuksien yhteydessä havaitaan usein kielellisiä häiriöitä. Kouluikäisellä kielihäiriöisellä lapsella voi ilmetä ongelmia esimerkiksi puheilmaisussa ja kuullun ymmärtämisessä, sosiaalisissa taidoissa, lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa, luetun ymmärtämisessä, luetun ja kuullun mieleen painamisessa, vieraan kielen oppimisessa, matemati-

kassa, ongelmanratkaisussa, motorikassa ja tarkkaavaisuudessa. (Marttinen, Aho-
nen, Aro & Siiskonen 2001, 22.)

4.2 Varhaisvuosien erityiskasvatus ja lasten kielellinen kehitys

Lasten kehityksen tukemiseen liittyvän toiminnan yhteydessä on käytössä kuntoutus-
termi, vaikka se käsitteenä nähdäänkin ongelmalliseksi. Toisinaan lapsen kehityksen
tukemiseen eivät riitä tavanomaiset menetelmät. Tällöin vaikutetaan interventioiden
avulla tietoisesti kehitykseen siten, että kehitysviivästymä saataisiin estettyä tai jo
syntyneen vaikeuden vaikutukset minimoitua. Kuntoutuksen sijasta korvaavana ter-
minä voidaan käyttää varhaisvuosien erityiskasvatusta (early childhood special edu-
cation). Tämä tarkoittaa kehitys- ja oppimisympäristön tietoista järjestämistä ja luo-
mista erityistä tukea tarvitsevalle lapselle. Inklusio -periaatteen mukaisesti tuki pyri-
tään ensisijaisesti järjestämään lapsen omassa ryhmässä muiden lasten kanssa. Opet-
tajan pitää tällöin olla tietoinen toimintansa tavoitteista, jotta hän voi suunnitella
toimintansa siten, että yksittäisen lapsen lisäksi koko lapsiryhmä hyötyy ohjelmasta.
(Alijoki 2011, 78.)

Lapsen kielenkehityksen tukemiseen on kiinnitettävä huomiota mahdollisimman var-
hain. Lukemisen ja kirjoittamisen taito kehittyvät koko elämän ajan ja lapsen varhai-
set vuodet ovat kielenkehityksen tukemisessa kaikkein tärkeintä aikaa. Mikäli lapsella
on kielellinen erityisvaikeus, voidaan kehityksen tukemisen suunnittelun työvälinee-
nä käyttää kuntoutussuunnitelmaa. Tässä suunnitelmassa pitäisi näkyä perustiedot
lapsesta, lapsen laaja-alainen kuvaus, tavoitteet, kasvatuksen sisällöt ja keinot, yh-
teistyö, arviointi ja seuranta. Kuntouttavan toiminnan tavoitteet laaditaan lapsen
tarpeista käsin ja toiminnan toteutuksessa ja lapsen motivoinnissa hyödynnetään
lapsen vahvoja alueita. Lapsi olisikin hyvä nähdä lapsena, jolla on tarpeita sen sijaan,
että hänet nähtäisiin lapsena, jolla on ongelmia. (Mts. 78-79.)

Alle kouluikäisen lapsen kohdalla musiikkitoiminta harjoittaa kuulotarkkuutta, jota
tarvitaan äidinkielen kirjoittamiseen ja lukemiseen. Tämä on erityisen tärkeää silloin,
jos äidinkielen oppimisessa on esteitä, kuten lukihäiriö, kehitysviivästymä tai kuuloon

liittyviä ongelmia. Musiikin käytöstä on kokemuksia suomi toisena kielenä - opetuksen tukena. Vieraan kielen lausuminen ja kuullun ymmärtäminen hyötyvät musiikkiharrastuksesta. Musiikkiharrastuksen vaikutus on voimakas myös silloin, kun harrastus on melko vaatimaton. Päivähoidon musiikkitoiminta voi sisältää kielisuihkun aineksia ja lauluja voi olla laulu-suzuki -menetelmän mukaisesti monella kielellä. Tällä voi olla lapsen kielikorvaa laajentava vaikutus. (Huotilainen 2012.)

Varhaisvuosien erityiskasvatus liittyy osana yleiseen varhaiskasvatukseen. Lasten kielellistä kehitystä voidaan tällöin tukea varhaiskasvatuksen pedagogisin keinoin. Mikäli tuen tarve on erityisen suuri, voidaan lisäksi käyttää erityispedagogisia menetelmiä, joiden taustalla on yleensä teoriaan perustuva systemaattisesti etenevä harjoitusohjelma. Varhaiskasvatuksen yleisillä menetelmillä tarkoitetaan leikkiä, pelejä, satuja, liikuntatuokioita, lauluja ja musiikkia. Ohjaamiseen liittyvät keinot ovat myös keskeisellä sijalla erityistä tukea tarvitsevien lasten kasvatuksessa. Opettajat voivat kannustaa lasta tai he voivat kiinnittää huomiota lapsen kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Lasta, jolla on kielellinen erityisvaikeus, auttaa aikuisen antama ulkoinen tuki. Tämä auttaa lasta etenemään omien mahdollisuuksiensa mukaan. (Alijoki 2011, 79.)

4.3 Kieli lapsen minuuden rakentajana

Varhaisella musiikkikasvatuksella on keskeinen merkitys lapsen kielen oppimiselle ja kehitykselle. Tämä varhainen musiikkikasvatus alkaa jo ennen lapsen syntymää. Voidaan sanoa, että musiikillisella varhaislapsuuden kasvuympäristöllä on vahvoja yhteyksiä lapsen aivojen ja kielen kehitykseen. Musiikilla ja puhutulla kielellä on paljon yhteisiä elementtejä, ja tämän vuoksi lapsen musiikillinen ja kielellinen kehitys ovatkin kiinteästi toisiinsa kietoutuneita. Lapsen kyky laulaa kehittyy samanaikaisesti, kun lapsi alkaa tuottaa ensimmäisiä sanojaan, tai jopa ennen sitä. Laulaminen erityisesti onkin yhteydessä lapsen kielelliseen kehitykseen. Kieli ja musiikki ovat ihmisen ominaistapoja, joilla ihminen ilmaisee itseään ja on vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Myös lapsi alkaa rakentaa maailmaansa kielen ja musiikin avulla, ja samalla hän alkaa osallistua aktiivisesti häntä ympäröivään kulttuuriin. Siksi jo aivan alusta

alkaen onkin tärkeää, kuinka aikuinen rakentaa varhaisen vuorovaikutussuhteen lapseen musiikkia ja kieltä apuna käyttäen. Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa avoimen päiväkotien vanhempi-vauva-ryhmien ohjauksessa olevien lasten, erityisesti alle kolmevuotiaiden lasten mutta myös 3-5-vuotiaiden lasten sekä esiopetuksessa olevien lasten musiikillista ja kielellistä kasvatusta leikinomaisin varhaiskasvatuksen menetelmin. (Ruokonen 2011, 62.)

Varhaisesta musiikillisesta vuorovaikutussuhteesta saavat alkunsa lapsen kieli ja minuus. Varhaisin minuuden vaihe kehittyy kahden ensimmäisen elinkuukauden aikana, ja alkava minätunne kehittyy edelleen varhaisesta oppimisesta. Tässä erilliset kokemukset organisoituvat yhteen ja vahvistavat ensimmäisiä sensomotorisia skeemoja. Musiikki ja sen eri elementit ovat mukana tässä ensimmäisessä intensiivisessä ja symbioottisessa vuorovaikutussuhteessa aikuisen yhdistäessä puheeseen ja lauluun keinoja liikkeitä ja hellivää sykettä. Samoina toistuvat laulut ja lorut tai lempeä vauvahieronta musiikin kanssa rytmittävät yhdessäoloa ja luovat pohjaa minuuden ja perusturvallisuuden synnylle. Alussa korostuu kokonaisvaltaisten, ei-sanallisten aistimusten merkitys, ja puhuttu kieli aistitaan ikään kuin musiikkina. Näitä ovat äänen kesto ja taso sekä äänen voimakkuus ja sointiväri. Ennen syntymää laulettujen laulujen toisto tuo lapselle turvallisuutta. Laulamalla ja samaan aikaan keinuttamalla voi rauhoittaa itkevän lapsen. Laulu auttaa lasta vaipumaan uneen. Sanat eivät ole vielä niin tärkeässä osassa, mutta rakentavat myöhemmin esiin tulevaa kieltä. Lapsi tunnistaa vanhemman tai tutun hoitajan äänen ja sanoja tärkeämpää ovat rytmi, äänen sointiväri, tunne ja intonaatio, jolla vauvalle puhutaan tai lauletaan. Vieraat, kovat sekä vihaiset äänet pelottavat vauvaa, kun taas ystävälliset, iloiset ja tutut äänet antavat lapselle turvallisuuden tunteen. (Mts. 63.)

Ei-sanallisilla aistimuksilla eli prosodially tarkoitetaan puheen niitä piirteitä, jotka eivät näy kirjoitetussa tekstissä. Esimerkiksi asiatekstiä luettaessa äänenkorkeuden vaihtelut ovat pieniä, ja olennaiset äänenvoimakkuuden vaihtelut liittyvät suomen kielelle tyypilliseen sanapainoon eli voimakkaampaan ensimmäiseen tavuun. Vauvoille puhuttaessa käytetään usein ns. hoivapuhetta (*motherese, parenthese*), jolloin äänenkorkeus vaihtelee huomattavan paljon, äänenvoimakkuuden vaihtelut ovat suuria, puheääni on korkeampi ja puhe hitaampaa kuin asiatekstiä luettaessa. Hoivapuhe sisältää runsaasti toistoa, kun samaa sanaa toistetaan peräkkäin useita kertoja.

Tällainen puhe kiinnostaa vauvaa ja mahdollistaa oppimisen ja viestin ymmärtämisen paremmin kuin tasainen puhe. Hoivapuhe myös säilyttää vauvan mielenkiinnon puheäänessä, mikä edistää entisestään puheen oppimista. Tämän perusteella voidaan päätellä, että hoivapuhe on kuulojärjestelmän kannalta synnynnäisesti helpointa ja eniten informaatiota sisältävää aistittavaa, ja sen vuoksi vauvalle kiinnostavaa. (Huotilainen 2009, 126-127; Ahonen 2004, 143-144.) Hoivapuheella ei ole mitään tekemistä sanallisen informaation kanssa, mutta sillä on suuri merkitys vuorovaikutuksen ja tunteiden jakamisen kannalta, ja se motivoi lasta esikielelliseen kommunikaatioon: ”Puhun sinulle hassusti, sinä hymyilet ja kujerrat ja liityt mukaan rytmiin ja me olemme ilosta suunniltaan.” (Dissanayake 2000, 45; Ahonen 2004, 144.)

Kun vauva on kahdesta kuuteen viikon ikäinen, hän tuottaa kurkkuäänteitä. Kahden kuukauden ikäisellä vauvalla on valmius tuottaa kaikki ne erilaiset äänteet, joita ihmisen puhe-elimet pystyvät tuottamaan. Vauvojen kieli ja viestintä on tässä vaiheessa hyvin kansainvälistä ja sitä hallitsevat musiikilliset elementit. Kun vauva saa kokemuksia itsestään suhteessa muihin, alkaa tunne omasta minästä kehittyä voimakkaasti. Myös musiikillisista tapahtumista syntyvät muistikokemukset jäsentävät lapsen minuutta. 7-15 kuukauden välillä kehittyä tunne subjektiivisesta minästä. Tällöin lapsi keksii, että hänellä on mieli, muillakin on mieli ja sisäiset kokemukset ovat jaettavissa. Näin vuorovaikutussuhteeseen tulee yhteistä kommunikaatiota ja merkityksellisyyttä. Kaikki pienet vuorovaikutushetket ovat kasvatuksellisesti merkityksellisiä, koska niiden aikana eri aistialueet risteytyvät. Kehittyvän kielen kannalta tämä on olennainen askel kohti symbolien käyttöön ottamista. Musiikilliset vuorovaikutushetket ovat näistä erinomaisia esimerkkejä. Tunne kielellisestä minästä kehittyä 16-18 kuukauden iässä. Lapsen kehittyvä kieli on uusi viestinnän väline. Samalla se luo edellytykset uudenlaiselle vuorovaikutukselle sekä itsen ja toisen ymmärtämiselle. (Ruokonen 2011, 63-65.)

4.4 Musiikki lapsen kielen rakentajana

Kun kielen kehityksen perusta on luotu, voidaan musiikilla ja etenkin laulamisen avulla edistää ja rikastuttaa lapsen kielen kehittymistä ja kieleen liittyvien havaintojen

tekemistä. Kielellä ja musiikilla on paljon yhteistä, koska niiden rakenne on samankaltainen ja ne koostuvat samoista elementeistä. Näitä musiikin ja kielen yhteisiä piirteitä ovat esimerkiksi äänen kesto, rytmi, äänitaajuudet, äänen taso, melodia, lauserakenne, syntaksi (lauseoppi) ja sointivärit. Musiikki ja kieli ovat vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa tulee kyetä vastaanottamaan ja käsittelemään viestiä ennen kuin kykenee itse tuottamaan sitä. Molemmat myös perustuvat kuulemiseen ja kuuntelemiseen. Molemmissa, sekä laulamissa että puhumisessa, käytetään äänihuulia ja oma äänellinen ilmaisu molemmissa on osa minuutta ja itseilmaisua. Kieli ja musiikki sisältävät molemmat elementtejä (äänteet ja sävelet), joita yhdistellen voidaan muodostaa rajaton määrä erilaisia kielellisiä ja musiikillisia kokonaisuuksia. Voidaankin sanoa, että musiikki ilman laulujen tuomaa sanoitusta on kuin sanatonta kieltä. (Ruokonen 2011, 67.)

Vauvan ollessa 6-8 kuukauden ikäinen uudenlainen puhe tai musiikki alkaa vetää häntä voimakkaasti puoleensa. Tällöin hän pyrkii kaikin keinoin näkemään ja kuulemaan uusia asioita. Vauva ikään kuin janoaa uutta tietoa ja innostuu, kun jokin tuttu asia meneekin eri tavalla kuin aiemmin. Yllätykset ja jännittäviä elementtejä sisältävät laulut innostavat vauvaa, kun taas hermostuneena ja väsyneenä ollessaan vauva kaipaa tutun ja turvallisen pariin. Uudesta kiinnostunut vauva on myös nopea oppimaan. Hän oppii nopeasti uusien laulujen melodioita ja huomaa niiden tai rytmin muutokset. Tässä vaiheessa myös sanavarasto alkaa kehittyä. Ihminen ottaa ensimmäiset tanssiaskleet siinä vaiheessa, kun seisominen onnistuu vain tukea vasten ja kävely ei ole vielä mahdollista. Polvet kuitenkin notkuvat musiikin tahtiin ja selkeään rytmin sisältävä musiikki innostaa liikkumaan. Vauva tuntee rytmin kehossaan ja pysyy käyttämään tietoa muiden ihmisten liikkumisesta musiikin rytmin havainnoinnissa. Tanssiminen ja musiikin mukaan liikkuminen vaikuttaa kuulohavainnon muodostumiseen ja auttaa vauvan kuulojärjestelmää kehittymään. (Huotilainen 2009, 124-125.)

Aivotutkimuksen paljastamat musiikkiharrastuksen hyödyt ovat kiistattomat liittyen monien aivokuoren alueiden tehostumiseen. Kuuloalueiden tehostunut toiminta auttaa lasta kuulemaan tarkasti sekä musiikkia että omaa äidinkieltään, havainnoimaan lyhyitä ja pitkiä vokaaleja ja konsonantteja sekä pieniä eroja vieraan kielen äänteissä.

Musiikkia harrastavan lapsen kuulomuisti onkin aktiivinen ja tehokas. Monet varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat kuten tavuttain taputtaminen tai musiikin tahtiin marssiminen korostavat tavun käsitettä ja antavat lapselle työkaluja käsitellä omaa äidinkieltään. Tällä taas voi olla ratkaiseva merkitys lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen kannalta lapselle, jolla olisi odotettavissa erityisiä vaikeuksia lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa perinnöllisistä tai johonkin sairauteen liittyvistä syistä johtuen. (Huotilainen 2010.)

Varhaisiän musiikkikasvatusta voi suositella erityisesti kuulon ongelmista ja kielen kehityksen vaikeuksista kärsiville lapsille, suomea toisena kielenä oppiville ja lapsille, joiden suvussa lukihäiriö on yleinen. Erityisen huomattavaa etua musiikkiharrastuksesta on lapsen keskittymiskyvylle. Musiikkia harrastava lapsi pystyy keskittymään paremmin meluisassa ympäristössä ja myös kuuntelemaan ohjeita taustahälinästä huolimatta. Hänen kuulomuistinsa kesto ja tarkkuus ovat hyvät, ja tämä helpottaa ohjeiden seuraamista ja vaativampien tehtävien ymmärtämistä. Tämä taas vaikuttaa kaikkeen oppimiseen ja lapsen itsensä asettamien tavoitteiden saavuttamiseen, ja voi vaikuttaa koulumenestykseen ja lapsen valintoihin paljonkin. (Huotilainen 2010.) Kivelä-Taskisen (2011, 6) mukaan musiikkia ja rytmikkaa harrastavat lapset ovat etulyöntiasemassa kouluun mennessään, koska heille on kehittynyt parempi keskittymiskyky sekä monipuoliset sosiaaliset ja motoriset taidot. Nämä lapset pääsevät aloittamaan koulunsa mieleltään tasapainoisina ja vahvoina.

Musiikkikasvatus on osa lapsen tasapainoista ja kokonaisvaltaista kasvua. Musiikki kuuluu keskeisenä osana leikki-ikäisen lapsen päivään ja on osa lapsen jokapäiväistä elämää. (Ruokonen 2011, 69; Marjanen 2009, 387.) On havaittu, että yhteisen laulutuokion jälkeen 4-7-vuotiaat lapset ovat toisiaan kohtaan auttavaisempia ja valitsevat todennäköisemmin yhteisen leikin kuin yhteisen ohjatun leikkituokion jälkeen. Yhteinen laulaminen merkitsee siis lapselle luottamuksen ja turvallisuuden tunteen lisääntymistä. (Huotilainen 2010.) Musiikkikasvatus kehittää lasta kokonaisvaltaisesti ja tarjoaa mahdollisuuksia viestintään sekä sanallisella että ei-sanallisella tasolla. Esimerkiksi maahanmuuttajalasten ryhmissä musiikki toimii erinomaisesti ensimmäisenä viestintäkanavana. Laulamisella tuetaan lapsen kielen oppimista. Laulaminen ja lapsen kielellinen kehitys kulkevat symbioosissa läpi varhaislapsuuden. Mu-

siikin avulla voidaan tukea lasta, joka tarvitsee apua puheen ja käsitteiden hahmotamisessa. Musiikkikasvatukseen kuuluu myös eri medioista tulvivan äänimaailman tarkastelu ja myös sen jäsentäminen lapsen näkökulmasta. Aikuinen on vastuussa lapsen kasvuympäristöstä ja tämän ympäristön kielellisistä ja äänellisistä virikkeistä. Esteettisyysarvojen korostaminen ja kulttuuriperimän siirtäminen kuuluvat osaltaan lapsen kielellisen ja musiikillisen minäkuvan sekä kulttuurisen maailmankuvan rakentamiseen. (Ruokonen 2011, 69.)

Musiikin oppiminen tapahtuu jo hyvin aikaisessa vaiheessa ja kauan ennen kuin osaamme kuvitella. Se on lapsen myötäsyttyisen oppimistaipumuksen tulosta. Pienet lapset ovat luonnostaan musiikin tekijöitä ja kaikilla lapsilla on olemassa musiikillinen älykyys ja kyky kehittyä sekä musiikin kuluttajana, esittäjänä että luojana. Lasten spontaani musisointi alkaen ensimmäisestä äiti-lapsi -vuorovaikutussuhteesta ja jatkuen leikkikenttien pilkkalauluihin on ponnahduslauta musiikin oppimiselle. (Woodward 2005, 249-250.) Musiikki ja erityisesti laulu kantavat lapsen ja vanhemman vuorovaikutusta muutaman ensimmäisen elinvuoden aikana, kun lapsi ei vielä ymmärrä sanojen merkitystä. Laulun avulla vanhemmat voivat välittää tunteitaan lapselle, ja lapsi pystyy ymmärtämään tämän viestin aiempien assosiaatiokokemuksensa kautta. Vastasyntynyt saapuu maailmaan sikiöaikaisten musiikkimuistojensa kanssa, on kiinnostunut oppimaan äänien tuottamista ja nauttii musiikin kuuntelemisesta. Vanhempien ja vauvan välisessä vuorovaikutuksessa musiikilla onkin merkittävä osa. (Huotilainen 2009, 127-128; Ahonen 2004, 143.)

5 LASTEN KIELELLISET VAIKEUDET

5.1 Kielen merkityksestä

Kielen ja vuorovaikutuksen merkitystä ei lapsen kehityksen yhteydessä voi liikaa korostaa. Kieli antaa eväät ajatteluun, havaitsemiseen, tuntemiseen ja tietämiseen, ja kielen avulla ollaan yhteydessä toisiin ihmisiin. Lapsen kielen kehitys lähtee liikkeelle viimeistään syntymästä. Lapsi opettelee ja oppii kieltä leikin ja muiden lapselle ominaisten tapojen avulla. Ongelmat kielen ja puheen alueella ennakoivat ongelmia myös sosiaalisella alueella. Aikuisen velvollisuus onkin olla erityisen tarkkaavainen, koska lasten taustat ovat nykyään yhä moninaisemmat ja monikulttuurisemmat. (Nurmilaakso & Välimäki 2011, 5.)

Eriyisen tuen tarve varhaiskasvatuspalveluissa ja perusopetuksessa on kasvanut 2000-luvulla. Se on nykyisin molemmissa noin kahdeksan prosenttia. Suurelta osin tämä erityisen tuen tarve liittyy kielellisen kehittymisen alueeseen, ja tämä näkyy varhaiskasvatuksessa puhumisen ja kielen ymmärtämisen ongelmina. Eriyistä tukea tarvitsevilla lapsilla on etenkin koulun alkuvaiheessa ongelmia luku- ja kirjoitustaidon oppimisessa. Onneksi varhaiskasvatusikä tarjoaa hyvät mahdollisuudet parantaa taitoja ja suurimmat karikot voidaankin välttää leikinomaisin ja lapselle ominaisin oppimistavoin ja -menetelmin. Kun varhaiskasvatussuunnitelman (Vasu) perusteita laadittiin 2000-luvun alussa, kielen rooli nähtiin niin tärkeänä, että sen katsottiin sisältyvän kaikkeen varhaiskasvatuksessa ja päivähoitossa tehtävään työhön. Esiopetussuunnitelman perusteissa kieli ja vuorovaikutus näkyvät erillisinä sisältöalueina, samoin kuntien itse laatimissa esiopetussuunnitelmissa. Keskeisimpiä varhaiskasvatuspalveluita ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito, avoin varhaiskasvatustoiminta sekä esiopetus. Palveluja tuottavat lähinnä kunnat, mutta myös järjestöt ja yksityiset palveluntuottajat. Seurakunnat tuottavat etenkin avointa toimintaa. Varhaiskasvatus, esiopetus osana varhaiskasvatusta sekä perusopetus muodostavat lapsen kannalta johdonmukaisen jatkumon. Kielen oppiminen on avain kaiken muun oppimiseen ja kielen merkitystä Vasussa painotetaan koko Vasua läpäisevänä asiana. (Mts. 5-6.)

5.2 Kielelliset vaikeudet ja niiden määrittely

Lapsen kielen kehitykseen liittyvistä vaikeuksista on käytössä useita rinnakkaisia käsitteitä. Tällä hetkellä meillä Suomessa puhutaan kielellisistä erityisvaikeuksista (specific language impairment). Näistä on aiemmin käytetty termiä dysfasia (Aivoliitto ry). Lapsen kohdalla kielellinen erityisvaikeus tarkoittaa puheeseen ja kieleen liittyvien vaikeuksien eri muotoja. Tällöin esimerkiksi kielen oppiminen on hidasta, ja sillä voi olla vaikutusta lapsen toimintakykyyn. Kansainvälisesti käytetään termejä kielenkehityksen vaikeudet (developmental language disorder) ja kielelliset vaikeudet (language impairment). Nämä määritelmät sisältävät erilaisia ilmenemismuotoja, mutta ne eivät anna viitteitä siitä, miten lapsen kielellistä kehitystä voidaan tukea. (Alijoki 2011, 77-78.)

Puheen tuottamisen vaikeudet saattavat liittyä lapsen käyttäytymisen säätelyyn ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Tästä voi seurata ongelmia kaverisuhteissa. Kieli on myös ajatusten ja tunteiden viestinnän väline. Kielen avulla lapsella on mahdollisuus jäsentää havaintomaailmaansa, tutustua ympäristöönsä ja saada käyttöönsä uusia tietoja. Erilaiset motoriset vaikeudet, kuten kömpelyys, voivat olla yhteydessä kielelliseen kehitykseen. Lapsen kohdalla kielellinen erityisvaikeus saattaa vaikuttaa kuulun hahmottamiseen ja käsittelemiseen sekä lyhytaikaisen kuulomuistin tai pitkäaikaisuuden heikkouteen. Jos lapsella on muistin vaikeuksia, hänellä on usein myös vaikeuksia tunnistaa sujuvasti sanoja kirjoitetusta tekstistä. Kielellisillä kyvyillä onkin keskeinen merkitys etenkin kognitiivisille taidoille, ja puheeseen ja kieleen liittyvistä erityisvaikeuksista saattaa seurata myös luku- ja kirjoitusvaikeuksia. Esiopetuksen suuri haaste onkin lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiuksien kartoittaminen etenkin niillä lapsilla, joilla on kielenkehityksen vaikeus. (Mts. 78.)

Lapsella, jolla on kielellisiä vaikeuksia, ei ole kykyä kommunikoida tehokkaasti kielen välityksellä eikä taas toisaalta kykyä käyttää kieltä oppimisen välineenä. Usein kielihäiriöön liittyy myös sosiaalisia ja emotionaalisia ongelmia sekä ongelmia koulumenestyksessä. Lievästi kielihäiriöiset lapset sopeutuvat usein ongelmitta ympäristöönsä. Kielihäiriö voi kuitenkin tulla esille meluisten paikkojen karttamisena, levottomuutena, impulsiivisuutena, lapsekkaana käyttäytymisenä tai puhekontaktin välttelynä.

Yleinen epäonnistumisen tunne saattaa olla tyypillistä lapselle, jolla on kielellisiä vaikeuksia. Noin kymmenellä prosentilla esikouluikäisistä esiintyy kielenkehityksen viivettä. Lievät kielihäiriöt ovat näin ollen lapsilla tavallisia. Viivästyneen ja normaalin kielenkehityksen rajanveto ei tästä syystä olekaan aina helppoa. Lisäksi puheen ymmärtämiseen ja tuottoon liittyvät taidot eivät normaalistikaan kehity tasaisesti. Näiden osataitojen eriytymisyys korostuu juuri lapsilla, joilla on kielellisiä vaikeuksia ja ennusteen kannalta heikoimmassa asemassa ovat lapset, joilla on sekä puheen tuoton että vastaanoton ongelmia. Lapsen kielelliset taidot voidaan suhteuttaa ikään, jolloin lähdetään siitä oletuksesta, että riittävä aktiivointi auttaa lasta saavuttamaan ikäryhmänsä. Hyvin harvat kielen osataidot etenevät iän suhteen tasaisella kehitysnopeudella. Tällöin kielen osataitojen suhteuttaminen lapsen muuhun kehitykseen auttaa luomaan luotettavan kokonaiskuvan lapsen kehityksestä. Oletetaan, että kielen eri alueet kehittyvät osittain rinnakkaisina, osittain itsenäisinä kykyrakenteina. Olipa kielellisten taitojen määrittelyssä perustana kehityspsykologinen tai lingvistinen lähtökohta, on tärkeää pitää mielessä, että lasta tulee tarkastella lapsena ja hänen oman kokemusmaailmansa kautta. Esimerkiksi puheterapiassa lasta autetaan luomaan puitteet, jossa hän pystyy kehittämään kommunikaatiotaitojaan. (Korpilahti 2006, 40.)

5.3 Kielellisten vaikeuksien synty

Vaikea-asteiset kielihäiriöt voidaan lapsella todeta jo hänen varhaiskehityksensä perusteella. Kieli- ja puhehäiriöt voivat tulla esille jo lapsen varhaisessa ääntelyssä, äänien aikaansaamissa reaktioissa, kieliyhteisöön sosiaalistumisessa, käsitteistössä, lauserakenteissa ja kielen käyttöön liittyvissä taidoissa. Kielihäiriön syntyyn vaikuttavat tekijät taas liittyvät kuullun havainnointiin, kognitiiviseen prosessointiin ja kielen tuottamiseen. Kielen vastaanottoon vaikuttavat aistitoimintojen poikkeavuudet kuten kuulovamma tai visuaaliset heikkoudet sekä kyvyttömyys jäsentää ja hyödyntää aistihavaintoja (sensorisen integraation häiriö). Ympäristötekijöistä kaksikielisyys asettaa lapsen kuulohavainnoinnin kehitykselle erityisiä vaatimuksia. Kielen sisällöllinen, korkeampiasteinen prosessointi taas liittyy yleiseen älylliseen kehitykseen. Vaikeissa perussairauksissa, esimerkiksi epilepsiassa, lapsen väsyneisyys, sairauskohta-

ukset, aivotoiminnan poikkeavuus ja lääkitykset voivat hidastaa kielen omaksumista. Viivästyneen kielenkehityksen ongelmat voivat tulla esille myös kyvyttömyytenä tai haluttomuutena kommunikoida ei-kielellisin keinoin, eli elein tai ilmein. Kielihäiriön syntyyn vaikuttavia kehityksellisiä ja ympäristötekijöitä ei aina ole helppo erottaa toisistaan. Häiriöiden taustatekijät usein kasaantuvat, jolloin siihen liittyy tekijöitä, jotka eivät yksin aiheuttaisi kielen kehityksen ongelmia. Kielen omaksuminen voi viivästyä esimerkiksi silloin, kun tunne-elämän poikkeavuus liittyy ääntöelinten motoriikan hitaaseen kehitysrytmiin tai toistuviin korvatulehduksiin. (Korpilahti 2006, 42-43.)

5.4 Kielihäiriöiden luokittelu

Puhe- ja kielihäiriöiden luokitteluperusteet määräytyvät luokituksen käyttötarkoituksen sekä taustalla vaikuttavan tietopohjan mukaan. Niinpä lastenlääkäriin, erityisopettajan ja puheterapeutin arvioissa korostuvatkin erilaiset kielellisten taitojen osa-alueet. Oireen mukaisen luokituksen mukaan lasten kehityksellisiä puhe- ja kielihäiriöitä ja niiden liitännäisilmiöitä ovat esimerkiksi artikulaatiohäiriöt (dyslalialiat), viivästynyt puheen- ja kielenkehitys, kielenkehityksen erityisvaikeus eli dysfasia, puheen sujuvuuden häiriöt (änkytys ja sokellus), puhe-elinten motoriikan häiriöt (dysartria ja dyspraksia), nasaliteetin häiriöt, fonaatio- eli äänihäiriöt, puhumattomuus (mutismi ja autismi), kieliopillisen kehityksen häiriöt (dysgrammatismi) sekä luku- ja kirjoitushäiriöt kuten dysleksia ja dysgrafia. Ongelmallista oireen mukaisessa luokittelussa on se, että kielihäiriöt eivät useinkaan ole esiintymismuodoltaan tarkkarajaisia, vaan oireet korostuvat eri ikäkausina eri tavoin ja muuttuvat lapsen kasvaessa. Etiologian mukainen luokitus muodostaa kieliongelman tarkemman selvittelyn ja terapian sisällöllisen suunnittelun pohjan. Tähän etiologian mukaiseen luokitukseen kuuluvat keskushermostolliset eli sentraaliset syyt, joita ovat esimerkiksi perinnölliset sairaudet sekä raskaudenaikaiset tai varhaiseen kehitykseen ajoittuvat keskushermostolliset toimintahäiriöt tai vauriot. Edelleen etiologian mukaiseen luokitukseen kuuluvat hankitut kieli- ja puhehäiriöt, jotka voivat johtua traumaattisista syistä tai aivokasvaimesta, elimelliset sairaudet kuten astma, aistifysiologiset vajavuudet, psyykkiset

syyt, sosioemotionaaliset syyt kuten tunne-elämän häiriö ja ympäristödeprivaatio sekä yksilöllinen kehitysrytmin hitaus. (Korpilahti 2006, 41.)

6 KIELENKEHITYKSEN ERITYISVAIKEUS

6.1 Miten kielenkehityksen erityisvaikeus ilmenee?

Kielen kehityksen erityisvaikeus on neurobiologinen häiriö, mikä tarkoittaa sitä, että lapsi ei omaksu kieltä siten kuin olisi odotettavissa hänen muuten normaalisti etenevän kehityksensä perusteella. Kielen kehityksen erityisvaikeudesta käytetään erilaisia nimityksiä. Näistä yleisimpiä ovat puheen ja kielen kehityksen häiriö, dysfasia ja kielihäiriö. Kieli toimii vuorovaikutuksen, ajattelun, ymmärtämisen ja oppimisen välineenä. Ajattelemme ja muistelemme mielikuvien avulla, mutta kuinka tämä onnistuisi, jos sanoja ei olisi käytettävissä? Kuinka paljon ehtisimme saada tietoa, jos kaikki pitäisi kokea itse tai jos emme voisi kuulla tai lukea asioista ja ilmiöistä kielen välityksellä? Entä millaista olisi kouluopetus ilman puhuttua tai viitottua kieltä? (Marttinen ym. 2001, 19.)

Lapsen puheen ja kielen kehitystä seurataan neuvolassa. Jos tässä kehityksessä todetaan selvää viivettä, lapsi pitäisi ohjata puheterapeutin tai erikoislääkärin tutkimuksiin. Aina näin ei tapahdu, koska luotetaan siihen, että lapsen puhe lisääntyy ja selkiytyy vähitellen. Useimmiten näin tapahtuukin, mutta jos kielellisiä taitoja ei tarkemmin tutkita, jäävät puheviiveeseen mahdollisesti liittyvät ilmaisu- ja ymmärtämisvaikeudet toteamatta. Riittävän aikaisin aloitettu kuntoutus ennaltaehkäisee ja lieventää odotettavissa olevia vaikeuksia. (Mts. 19.) Viivästynyt kielenkehitys viittaa lapsen kommunikaatiotaitojen kehityksen hitauteen sekä kielen välityksellä tapahtuvan oppimisen häiriöihin. Poikkeava kielenkehitys tarkoittaa erityisvaikeutta, ja sille on luonteenomaista suuri ero kielellisten ja ei-kielellisten taitojen välillä. Lisäksi lapsen verbaalisten osataitojen suoritusprofiilissa on havaittavissa epätasaisuutta. Poikkeavasta kielenkehityksestä käytetään sekä termiä kielenkehityksen erityisvaikeus että kehityksellinen dysfasia. (Korpilahti 2006, 44-45.)

6.2 Dysfasia

Dysfasia on kielenkehityksen erityisvaikeus, mikä tarkoittaa sitä, että lapsi ei omaksu kieltä siten kuin olisi odotettavissa hänen muuten normaalisti etenevän kehityksensä perusteella ja vaikka hänen kuulonsa on normaali. Ensisijaisesti tässä tarkoitetaan äidinkielen omaksumista. Mitä vaikea-asteisempi dysfasia on, sitä enemmän se yleensä haittaa lapsen kehitystä, toimintaa, vuorovaikutusta ja oppimista. 1980-luvulla dysfasian yleisyydeksi todettiin usein 0,5-3,0 prosenttia. 1990- ja 2000-lukujen vaihteessa julkaistussa Yhdysvalloissa tehdyssä tutkimuksessa arvioitiin dysfasiaa esiintyvän noin seitsemällä prosentilla 5-6-vuotiaista lapsista. Joskus käy niin, että kielen kehityksen erityisvaikeus havaitaan vasta kouluiässä oppimisvaikeuksien ilmaantumisen myötä. Mikäli koulussa, päivähoidossa tai kotona syntyy huoli mahdollisesta kielen kehityksen häiriöstä tai oppimisvaikeudesta, joka kaipa selvitystä, lapsi on syytä ohjata avoterveydenhuollon lääkärille, koululääkärille, puheterapeutille tai psykologille. Tämän jälkeen tehdään tarvittavat jatkotutkimukset erikoissairaanhoidon piirissä. Vaikeuksien luonteen ja diagnoosin selvittyä on vuorossa kuntoutus- ja jatkotoimintasuunnitelman tekeminen. Siihen kirjataan lapsen ja hänen perheensä tuen tarve. (Marttinen ym. 2001, 19-21.)

Dysfasian taustatekijöinä pidetään tarkemmin tuntemattomia keskushermostoon vaikuttavia tekijöitä, jotka voivat muuttaa hermoston rakenteellisia tai toiminnallisia piirteitä. Tämä puolestaan heijastuu hermoston toimintaan ja aiheuttaa kielihäiriöiselle lapselle puutteita, jotka taas vaikuttavat kielen omaksumiseen. Lapsella havaitaan usein vaikeutta hahmottaa ja käsitellä kuulemaansa sekä lyhytaikaisen kuulomuistin tai pitkäaikaismuistin heikkoutta. Perimä ohjaa merkittävästi keskushermoston kehitystä ja sen arvellaankin olevan yleisin dysfasiaa aiheuttava riskitekijä. Keskushermoston kehitykseen voivat lisäksi vaikuttaa myös raskauden, synnytyksen tai vastasyntyneisyyskauden aikaiset riskitekijät. Korvatulehduskierteen ja liimakorvan mahdollisista vaikutuksista dysfasian kehittymiseen on saatu ristiriitaisia tuloksia, ja nykytiedon mukaan ne eivät ainakaan yksinään aiheuta dysfasian tasoista ongelmaa. Suun rakenteen poikkeavuudet eivät suoraan vaikuta kielen oppimiseen, mutta puhe voi olla epäselvää esimerkiksi kireän kielijänteen tai suulakihalkion vuoksi. Artikulaatioon voivat vaikuttaa myös CP-vamma ja muut neurologiset sairaudet. Niin

ikään puheen ja kielen kehitystä voivat hidastaa myös monikielisyys, virikkeettömyys, lapsen tai vanhemman vakavat mielenterveysongelmat tai huomattavat puutteet perusturvallisuudessa. Kielihäiriöistä lasta tutkittaessa onkin suljettava pois myös muut mahdolliset viivettä aiheuttavat tekijät. (Mts. 21.)

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tehtävät

Tässä luvussa tuon esille tämän tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävät. Käsittelen myös tutkimuksen aineistoa ja sen käsittelytapana olevaa kyselytutkimusta sekä laadullista tutkimusta. Kuvailen ohjaamiani musiikkituokioita ja olen myös nostanut esille yhden esimerkkitunnin, josta saa kokonaiskuvan musiikkituokion kulusta, rakenteesta ja tavoitteista. Tuon esille havaintoja lasten oppimisesta ja oivalluksia omasta opettajuudestani. Lopuksi käsittelen vielä erityisopettajille suunnattua kyselyä ja siitä saatuja vastauksia. Tämän tutkimuksen päätavoitteena oli tutkia, mitkä ovat varhaisiän musiikkikasvatuksen mahdollisuudet tukea lapsen kielellistä kehitystä ja kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisyä. Lisäksi tutkittiin, mikä varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapana erityisesti on sellainen, joka tukee lapsen kielellistä kehitystä. Yksi tutkimuskysymyksistä oli se, mitä täytyy ottaa huomioon, kun ohjaa musiikkituokiota lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Mielenkiintoista oli myös tutkia, onko varhaisiän musiikkikasvatuksella vaikutusta lapsen itsetuntoon ja terveen minäkuvan muodostumiseen. Tutkimuksen ensimmäiseen vaiheeseen kuuluivat musiikkituokioiden suunnittelu lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia ja niiden toteutus erityiskoulussa. Tuokioita oli kaikkiaan yksitoista, ne pidettiin kerran viikossa ja ne kestivät 45 minuuttia kerrallaan. Tutkimuksen toisessa vaiheessa suoritettiin kysely erityisopettajille erillisen kyselylomakkeen avulla (liite 2). Viimeisessä vaiheessa aineisto analysoitiin ja tulokset raportoitiin.

7.2 Tutkimuksen aineisto ja käsittelytapa

Tutkimuksen aineisto kerättiin ohjaamieni musiikkituokioiden, videoinnin, oppimispäiväkirjan ja omien havaintojen avulla. Lisäksi aineistona toimivat omat tuntisuunnitelmat (liite 1). Tutkimuksen menetelmänä oli kyselytutkimus, eli erityisluokanopettajille suunnatun kyselyn avulla saadut vastaukset kuuluvat myös tutkimusaineistoon. Kysely lähetettiin kolmelle erityisluokanopettajalle ja vastauksia saatiin kaksi kappaletta.

Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tähän sisältyy ajatus siitä, että todellisuus on moninainen. Tutkimuksessa on otettava huomioon, että todellisuutta ei voi pirstoa mielivaltaisesti osiin. Tapahtumat muovaavat toinen toisiaan, ja on mahdollista löytää monenlaisia suhteita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa kohdetta pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkija ei voi sanoutua irti arvolähtökohdista, koska arvot muovaavat sitä, miten pyrimme ymmärtämään tutkimiamme ilmiöitä. Objektiivisuutta perinteisessä mielessä ei ole mahdollista saavuttaa sillä tutkija ja se, mitä tiedetään, kietoutuvat saumattomasti yhteen. Tulokseksi voidaan saada ehdollisia selityksiä aikaan ja paikkaan rajoittuen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin pyrkimyksenä löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsijärvi, Remes & Sajaavaara 2009, 161.) Edellä kuvattu tuntuu sopivan myös omiin kokemuksiini, sillä onhan lasten kanssa työskentely ja heidän toimintansa havainnointi ja raportointi mitä suurimmassa määrin todellisen elämän kuvaamista. Tutkija, ja se mitä tutkitaan, todellakin kietoutuivat saumattomasti yhteen, koska elin tutkimuksen aikana keskellä tutkittaviani. Kvalitatiivisen tutkimuksen haaste onkin juuri siinä, että asiat eivät ole suoralta kädeltä mitattavissa, toisin kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa.

Kyselytutkimus

Yksi aineiston keräämisen tapa on *kysely* ja se tunnetaan survey-tutkimuksen keskeisenä menetelmänä. Termi *survey* tarkoittaa sellaisia kyselyä, haastattelun ja havainnoinnin muotoja, joissa aineistoa kerätään standardoidusti ja joissa kohdehenkilöt muodostavat otoksen tai näytteen tietystä perusjoukosta. Tämä tarkoittaa sitä, että

jos haluaa esimerkiksi saada selville vastaajien koulutustaustan, sitä on kysyttävä kaikilta vastaajilta täsmälleen samalla tavalla. Surveyllä on pitkä historia, ja nykyisin onkin käytössä monia surveytutkimuksen tyyppisiä. Näistä galluptutkimus on yksi parhaiten tunnetuista. Aineisto, joka kerätään surveyn avulla, käsitellään yleensä kvantitatiivisesti. Kvalitatiivinen tutkimus ei välttämättä merkitse läheistä kontaktia tutkittaviin, vaikka usein niin ehkä esitetäänkin. (Hirsijärvi ym. 2009, 193-194.)

Kyselytutkimuksen etuna pidetään sitä, että sen avulla voidaan kerätä laaja tutkimusaineisto. Tutkimukseen voidaan saada paljon henkilöitä ja sen avulla voidaan kysyä monia asioita. Menetelmänä kyselytutkimus on tehokas, koska se säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Tämä oli myös oman tutkimukseni kohdalla yksi tutkimusmenetelmän valintakriteereistä. Jos lomake on suunniteltu huolellisesti, aineisto voidaan nopeasti siirtää tallennettuun muotoon ja analysoida tietokoneen avulla. Myös aikataulu ja kustannukset pystytään arvioimaan melko tarkasti. Kyselytutkimuksen heikkouksia ovat aineiston pinnallisuus ja tutkimuksen teoreettinen vaatimattomuus. Ei ole mahdollista varmistua siitä, miten vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen ja ovatko he pyrkineet vastaamaan kysymyksiin huolellisesti ja rehellisesti. Ei ole selvää, kuinka onnistuneita annetut vastausvaihtoehdot ovat olleet vastaajien näkökulmasta tai miten vastaajat ovat selvillä siitä alueesta, josta esitettiin kysymyksiä. Hyvän lomakkeen laatiminen vie aikaa ja vaatii tutkijalta tietoa ja taitoa. Vastaimattomuus voi myös nousta joissain tapauksissa suureksi. (Mts. 195.) Omien kokemusteni perusteella olen myös sitä mieltä, että kyselylomakkeen eteen kannattaa nähdä aikaa ja vaivaa. Tuntuu myös loogiselta ja melko todennäköiseltä se ajatuskuvio, että kynnyks jättää vastaamatta kyselyyn voi joskus olla aika alhainen.

7.3 Musiikkituokiot erityiskoulussa

Musiikkituokiot pidettiin perjantaiamuisin koulussa, joka on valtion ylläpitämä erityiskoulu. Sen tehtävänä on järjestää esi-, perus- ja lisäopetusta oppilaille, jotka näkemiseen, kuulemiseen, kieleen tai vuorovaikutukseen liittyvän vaikeuden vuoksi tarvitsevat erityistä tukea. Koulu tarjoaa myös asumispalveluja kauempaa tulevia oppilaita varten. Opetus perustuu valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan ja jokaisel-

le oppilaalle laaditaan myös HOJKS, eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Moniammatilliseen työryhmään kuuluu opetushenkilöstön lisäksi kuntoutuksen ja oppilaskodin työntekijöitä. Opetuksen ohella oppimista tukeva kuntoutus ja ohjaus muodostavat kokonaisuuden, ja kuntouttava arki onkin johtavana ajatuksena kaikessa koulun toiminnassa. (Onerva Mäen koulu 2013.) Musiikkituokioissa erityiskoulussa oli läsnä seitsemän lasta, joilla on kielellisiä vaikeuksia sekä erityisopettaja, joka valitsi lapset ryhmään. Lapset olivat iältään 6-8 -vuotiaita. Valintaperusteena oli musiikkituokioiden arvioitu hyöty juuri kyseiselle lapselle. Joidenkin lasten kohdalla myös haasteet ryhmässä toimimiselle ja mahdollisuus kehittyä tässä tärkeässä asiassa olivat tärkeänä valintaperusteena. Tuokiot pidettiin kerran viikossa ja ne kestivät 45 minuuttia kerrallaan. Kaikkiaan yksitoista kertaa minulla oli ilo musisoida näiden ihanien ja välittömien lasten kanssa lukuvuoden 2012-2013 aikana. Musiikkituokiot alkoivat lokakuussa 2012 ja jatkuivat maaliskuuhun 2013 saakka.

7.3.1 Tuokioiden tavoitteet

Kielellisen kehityksen tukemiseen ja kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisyyn liittyviä tavoitteita olivat sanallisen ilmaisun tukeminen loruja avulla ja perussykkeen tuottaminen ja hahmottaminen. Näitä aloimme toteuttaa heti ensimmäisestä tuokiosta alkaen. Puheen tuottamisen harjaannuttaminen ja vahvistaminen olivat myös tärkeitä kielellistä kehitystä tukevia tavoitteita. Puheen tuottaminen sai harjaannusta loruja avulla, ja rytmirinkulan avulla pystyi hyvin kokemaan sykkeen kehossa ja rytmittämään lauluja ja loruja tavuttain. Kuten Huotilainen (2010) mainitsee, monet varhaisen musiikkikasvatuksen työtavat kuten tavuttain taputtaminen tai musiikin tahtiin marssiminen korostavat tavun käsitettä ja antavat lapselle työkaluja käsitellä omaa äidinkieltään. Mukana oli aina myös laulamiseen ja omaan äänenkäyttöön rohkaiseminen. Loruja oli paljon käytössä ja niitä myös toistettiin paljon. Loruja sanarytmin omaksuminen auttoi lapsia saavuttamaan lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiuksia. Musiikillisia tavoitteita olivat perussykkeen hahmottaminen, musiikillisen muistin kehittäminen sekä uusien laulujen opetteleminen. Tutustuimme myös käsitepareihin korkea-matala, nopea-hidas sekä hiljainen-voimakas. Käytimme paljon aikaa eri soittimiin tutustumiseen sekä säestys- ja yhteissoittoon harjaantumiseen. Opettelimme yhdessä, kuinka mallettia pidetään kädessä ja kuinka sillä soitetaan

laattasoittimia. Teimme mallettien kanssa myös hienomotorisia harjoituksia. Liikuumme paljon musiikin tahtiin, eli vahvistimme karkeamotoriikkaa ja kehonkaavan hahmottamista.

7.3.2 Tuokion kulku

Tuokiot alkoivat aina alkulaululla, jossa lapset taputtivat perussykettä reisiin. Tarkoituksena oli myös rohkaista heitä laulamaan ja käyttämään omaa ääntään. Tämän jälkeen soitettiin yhdessä rytmikapuloilla nimiloru, jonka jälkeen jokainen pääsi vielä soittamaan metallofonia toisten laulaessa ”Sinä olet Mikko”. Tämä oli hyvää harjoitusta esiintymiseen, puheen ja äänen tuottamiseen sekä laulamiseen. Seuraavaksi oli yleensä vuorossa musiikkiliikunnan osuus, jossa harjoiteltiin motorisia taitoja, kehonkaavan hahmottamista ja musiikin ilmentämistä liikkuen. Samalla tulivat tutuksi musiikilliset peruskäsitteet, kuten korkea-matala tai nopea-hidas. Liikunnan jälkeen oli vuorossa soittaminen. Ehdimme tutustua ainakin laatta- ja rytmisoittimiin sekä jonkin verran kanteleen soittoon. Tässä oli tärkeää yhteissoittoon ja säestämiseen harjaantuminen sekä yhteisen perussykkeen löytäminen. Hienomotorisia taitoja harjoiteltiin mallettien avulla. Soittamisen yhteydessä harjoiteltiin myös keskittymistä ja oman vuoron odottamista, jotka ovat tärkeitä taitoja lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia. Tuokion loppua kohti alettiin rauhoittua. Lapset saivat harjoitella myös rentoutumisen taitoja silittelemällä ja koskettamalla toisiaan ja saivat ottaa kosketusta vastaan myös minulta opettajana. Tuokio loppui aina tuttuun ja turvalliseen loppulauluun. Lapset olivat innokkaita tekemään mitä ikinä ohjelmassa olikin. Heille vaikeita asioita olivat oman vuoron odottaminen ja keskittyminen käsillä olevaan tekemiseen tai toimintoon. Osalla oli enemmän ja osalla taas vähemmän vaikeuksia ohjeiden ymmärtämisessä ja noudattamisessa. Varsinkin moniosaisten ohjeiden noudattaminen oli heille vaikeaa. Siksi minun opettajana piti kiinnittää erityistä huomiota selkeyteen ohjeiden antamisessa. Tärkeää oli myös se, että lapsilta vaadittiin tiettyjä asioita johdonmukaisesti ja että esimerkiksi häiriökäyttäytyminen kitkettiin pois mahdollisimman varhain ja jämäkästi. Lapsista näkyi se, että heille erityisen tärkeää olivat tuoki-oissa toistuvat tutut asiat, kuten alku- ja loppulaulu ja muut heille tutuksi tulleet laulut ja leikit. Toistoa tarvittiin siis erityisen paljon.

Yhden tuokion kuvaus

Joulun alla teemana olivat jouluiset asiat tonttuineen, pipareineen ja lahjapaketteineen (liite 1). Tuokio alkoi tutusti Muskariporukka -alkulaululla, jossa oli mukana tutut reisitaputukset ja opettajalla kantele säestyssoittimena. Sen jälkeen oli vuorossa nimiloru ”Kerro, kerro ystävä oi” rytmikapuloilla ja tähän liittyen jokainen pääsi vielä soittamaan metallofonia toisten laulaessa soittajalle ”Sinä olet Mikko”. Tässä kielellistä kehitystä tukevana tavoitteena oli puheen tuottaminen ja omaan äänenkäyttöön rohkaiseminen. Seuraavaksi harjoittelimme perussykettä ja kehonkaavan hahmottamista lorun avulla. Loruna oli ”Teen, teen pikkutontun teen”, jossa aluksi taputettiin perussykettä reisiin ja sitten lapset saivat keksiä, mikä vaatekappale tai kehonosa pikkutontulle laitetaan paikoilleen. Kyseistä kehonosaa siveltiin tai taputeltiin, eli se ikään kuin laitettiin paikoilleen pikkutontulle. Tämä oli kielellistä kehitystä tukeva tavoite. Viimein pikkutontut pääsivät liikkumaan, kun laulettiin ja leikittiin ”Pikkuinen tonttu hyppeli näin”. Tavoitteena oli karkeamotoriikan vahvistaminen ja joulun tunnelmasta iloitseminen. Kielellistä harjaannusta oli mukana, kun lapset saivat keksiä pikkutontulle erilaisia liikkumistapoja.

Revontulitanssissa tavoitteena oli edelleen karkeamotoriikan vahvistaminen ja talviiseen tunnelmaan eläytyminen. Tässä yhteydessä tuli myös harjaannusta perussykkeeseen ja ohjeiden kuuntelemiseen. Musiikin muotoakin hahmotettiin sillä, että a-osassa oli mukana taputukset eri kehonosiin ja b-osassa taas otettiin mukaan huivit. Soittotehtävänä tällä kerralla oli Tähtilaulu, joka olikin tuttu jo aiemmilta kerroilta. Sanojen muistamisessa ja musiikillisen muistin vahvistamisessa apuna olivat kuvat. Tavoitteena olivat lisäksi yhteissoittoon harjaantuminen, hienomotoristen taitojen vahvistaminen ja tietysti jouluisen tunnelmaan eläytyminen ja laskeutuminen. Lopuksi leivottiin vielä piparipoikia. Lapset saivat keksiä, millaisia pipareita milloinkin leivottiin. Tavoitteena oli kielellisen ilmaisun ja luovuuden tukeminen. Ennen loppulaulua kiersivät vielä erimuotoiset, -kokoiset ja -tuoksuiset lahjapaketit ringissä ja lapset saivat tunnustella niitä samalla, kun laulettiin Lahjapaketti -laulua. Jouluinen tuokiomme loppui tutusti Soittorasia -lauluun.

7.3.3 Havaintoja lasten oppimisesta

Tuokioiden kuluessa lapsilta alkoi sujua perussykkeen tuottaminen ja hahmottaminen, ja he selvästi nauttivat tästä saavuttamastaan taidosta. Tässä oli apuna rytmirinkula, jotta saatiin syke tuntumaan kehossa asti. Tehtiin myös sykettä kehon eri kohtiin, koska se auttoi lapsia hahmottamisessa. Lapset myös harjaantuivat soittamaan laattasoittimia, ja tässäkin päästiin jo melko hyvin yhteiseen sykkeeseen. Osa lapsista muisti todella hyvin laulujen ja lorujen sanoja, mikä oli ilahduttavaa. Muistamisen apuna toimivat kuvat, ja se selkeästi auttoi lapsia muistamaan vaikeimpien laulujen sanoja. Osa lapsista oli luonnostaan spontaaneja ja heittäytyivät eri toimintoihin mukaan ihailtavalla luovuudella. Toiset lapsista taas olivat enemmän vetäytyneitä kuoreensa, mutta ilahduttavaa ja palkitsevaa oli se, että tuokioiden edetessä hekin tulivat ulos kuorestaan ja omasta maailmastaan. Oli ilo nähdä, kuinka nämäkin lapset nauttivat laulamista ja soittamisesta ja ennen kaikkea saivat onnistumisen kokemuksia ja oppivat uusia taitoja.

Tuokioiden edetessä lapset alkoivat käyttää oppimiaan loruja ja lauluja spontaanisti päivittäisten toimintojensa yhteydessä. Tämän viestin kuulin opettajalta ja opettaja kertoi vanhempien havainneen samaa kotiooloissa. Muutamissa lapsissa tosiaan tapahtui suuri muutos siinä, kuinka heidän itsetuntonsa kasvoi opittujen taitojen myötä ja kuinka he vapautuivat tekemään erilaisia ja vaikeitakin asioita. Kielihäiriöisillä lapsilla on monesti puutteita itsetunnossa ja kokevat itsensä huonoiksi. Tätä puolta yhdessä musisoiminen selvästi vahvisti. Alijoki (2011, 79) toteaa, että opettajat voivat kannustaa lasta tai he voivat kiinnittää huomiota lapsen kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Lasta, jolla on kielellinen erityisvaikeus, auttaa aikuisen antama ulkoinen tuki. Tämä auttaa lasta etenemään omien mahdollisuuksiensa mukaan. Lapset selvästi odottivat jokaviikkoista musiikkituokiota ja kaikki olivat yleensä positiivisella ja iloisella mielellä. Toki välillä heissä näkyi turhautumista, jos jokin asia ei ottanut onnistuakseen. Sitkeys ja toisto ovat tässäkin avainsanoja, eli pitkäjänteisyyden ja pettymysten sietokyvyn kasvattaminen nousivat arvoon arvaamattomaan.

Oivalluksia omasta opettajuudesta

Koen hyvin vahvasti, että ammattitaitoni ja näkemykseni erilaisista lapsista ja erilaisuudesta kasvoivat tämän prosessin myötä. Jos lasten itsetunto lähti kasvun tielle, kävi minulle itselleni ihan samoin. Koin onnistumisen ja oivaltamisen hetkiä ja sain hyvin paljon vastakaikua lapsilta. Ensimmäisen ohjaamani musiikkituokion jälkeen kirjoitin oppimispäiväkirjaani seuraavasti:

”Oli ihanaa saada lapsilta positiivista palautetta tuokion jälkeen! Tuntuu mukavalta ja etuoikeutetulta saada kokea musiikin iloa heidän kanssaan. Odotan innolla seuraavaa kertaa!!!”

Lasten luottamuksen saavuttaminen on asia, jonka otin nöyränä vastaan ja josta iloitsin joka kerta hyvin paljon. Läsnäolo ja hetkessä eläminen olivat asioita, jotka kasvoivat matkan varrella ja sain myös paljon selkeyttä ja varmuutta omaan ohjaamiseen. Ajattelen myös niin, että haluan ottaa oppia näiltä lapsilta siinä, kuinka he innostuvat asioista, heittäytyvät mukaan toimintaan ja ovat hetkessä kiinni. Jotain olin oppinut, koska eräänä marraskuisena perjantaina mietin seuraavasti:

”Hetkessä eläminen on myös kasvanut, koska usein näille lapsille ei ole hyväksi se, että siirrytään liian nopeasti esimerkiksi tilanteesta ja toiminnasta toiseen”.

Se aitous, mikä näissä lapsissa näkyy, on ihailtavaa, vaikka osa lapsista olikin pidättyväisempiä ja enemmän kuoreensa vetäytyneitä. Olin positiivisesti yllätynyt siitä, kuinka kannustus vaikuttaa motivaatioon ja oppimiseen. Toki olin tiennyt ja havainnut sen merkityksen aiemminkin ja myös omalla kohdallani, mutta nyt sen merkitys tuli aivan kirkkaasti ja kiistattomasti esille. Jos jotakin haluan työssäni varhaisiän musiikinopettajana antaa, se on ehdottomasti positiivinen ja kannustava ilmapiiri sekä onnistumisen kokemukset lapsille. Jos he saavat rakennusaineita terveen ja hyvän itsetunnon luomiseksi, olen onnistunut täyttämään yhden tärkeimmistä tehtävistäni opettajana. Tätä pohdintaa tukee merkintä oppimispäiväkirjassa kolme päivää ennen joulua:

”Muutama lapsi on jo tullut ulos kuorestaan ja se on todella hieno asia! Toivon suuresti, että musiikki tuo heidän elämäänsä iloa, valoa ja virkistystä arkeen. Samalla se on osaltaan helpottamassa heidän kielellisiä vaikeuksiaan.”

7.3.4 Erityisluokanopettajille suunnattu kysely

Tutkimuksen toisessa vaiheessa suoritettiin kysely kolmelle erityisluokanopettajalle erillisen kyselylomakkeen avulla (liite 2). Vastauksia saatiin kaksi kappaletta. Kysely suoritettiin musiikkituokioiden jälkeen maaliskuussa 2013. Kysely lähetettiin osallistujille sähköpostitse ja he myös vastasivat siihen sähköpostitse. Kyselyn avulla halusin kartoittaa vastaajien näkemyksiä varhaisiän musiikkikasvatuksen mahdollisuuksista lapsen kielen kehityksen tukemisessa ja kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisyssä. Halusin myös tutkia ja saada vahvistusta, ovatko vastaajien näkemykset yhteneväisiä omien näkemysteni ja havaintojeni kanssa.

Musiikkituokioiden ja niiden merkitys

Lomakkeessa kysyttiin ensimmäiseksi sitä, *kuinka paljon erityisopettajat käyttävät musiikkia työssään lasten kanssa, joilla on kielellisiä vaikeuksia*. Vastauksista kävi ilmi, että musiikkia käytetään joillakin viikoilla päivittäin ja yleensä 1-3 kertaa viikossa. Tässä molemmat vastaajat olivat hyvin yksimielisiä. Toisessa kysymyksessä haluttiin selvittää, *mikä on opettajien mielestä heidän ohjaamiensa musiikkituokioiden suurin merkitys lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia*. Eräs vastaajista totesi, että tuokioiden suurin merkitys on siinä, että lapsilla on mahdollisuus osallistua aktiivisesti musiikin tekemiseen ja kokemiseen laulaen, soittaen ja liikkuen. Toisen vastaajan mielestä musiikkituokioiden tuottavat lapsille onnistumisen kokemuksia ja sen tuloksena ikään kuin sivutuotteena kehitetään monia oppimisvalmiuksia, sosiaalisia taitoja ja ryhmätoimintaa. Kuten aiemmin tuli ilmi, Huutilaisen (2012) mukaan musiikin harrastamisesta on hyötyä kognitiivisten taitojen kehittymisessä ja lukihäiriön ennaltaehkäisemisessä. Myös ryhmätyötaitot, vuoron odottaminen ja vastuun ottaminen yhteisöissä kasvavat. Lapsi oppii myös itseilmaisutaitoja ja ilmaisemaan tunteita sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla sekä saa kokea yhteisöllisyyttä.

Musiikin vaikutukset lapsen itsetuntoon ja minäkuvaan

Kun kysyttiin musiikin vaikutuksista lapsen itsetuntoon ja minäkuvaan, kommentoi eräs vastaajista näin:

”Lapsilla, joilla on suuria ja muille näkyviä vaikeuksia (esim. puheen tuottaminen erittäin heikkoa), musiikin kautta saadut onnistumisen kokemukset vahvistavat itsetun-

toa ja muokkaavat minäkuvaa selvästi myönteiseen suuntaan.” Lisäksi todettiin, että musiikkituokioiden ja muskarin tuttu kaava antavat mahdollisuuden osallistua musisointiin vähäisilläkin taidoilla. Tästä syntyy onnistumisen kokemuksia, jotka taas vahvistavat itsetuntoa. Myös sillä, että saadaan tehdä porukalla jotakin mukavaa, vaikka musisoida, oli erään vastaajan mielestä minäkuvaa vahvistava vaikutus. Myös Tervon (1994, 206) mielestä varhaisiän musiikkikasvattajilla on erinomainen asema tarkastella lapsen kokonaisvaltaista kehitystä. Siihen kuuluvat keskittymiskyky, ruumiin hallinta, kielelliset valmiudet, itseilmaisuu ja kyky toimia vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa. Vastauksista kävi ilmi, että musiikkituokioiden myötä lapset rohkaistuvat ja yli-innokkaat oppivat hillitsemään itseään ja odottamaan vuoroaan. Toinen vastaajista totesi, että musiikki on joillekin lapsille erityinen osaamisalue ja he saavat sen myötä positiivista palautetta omasta osaamisestaan

Ruokonen (2001b, 135) toteaa, että musiikin käyttö kasvuilmapiirin luomisessa on merkittävä, koska se voi toimia tarvittaessa rauhoittavana tai toisaalta aktivoivana, iloa ja intoa luovana tekijänä. Keskeisiä ovat ryhmän tunneilmaston aitous, turvallisuus, hyväksyvyys ja johdonmukaisuus. Nämä muodostavat perustan lapsen tunne-elämän tasapainoiselle kehitykselle. Tunteiden kokonaisvaltainen kokeminen musiikissa ja niiden ilmaiseminen musiikin kautta avaavat lapselle monipuolisia mahdollisuuksia leikkiin ja itseilmaisuun. Opettajan ja lapsen vuorovaikutuksen aitouden ja läheisyyden vaaliminen rakentaa lapsen positiivista minäkäsitystä ja itsetuntoa. (Ruokonen 2001b, 135.) Sekä vastaajien kokemukset että myös omat havaintoni ovat yhteneväisiä edellä mainitun kanssa.

Käyttäytyminen ja sosiaalinen vuorovaikutus

Käyttäytymisen säätelystä ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta kysyttäessä saatiin seuraavanlaisia vastauksia:

”Osa lapsista aloittaa musiikkituokioihin osallistumisen varsin vauhdikkaasti – musiikki stimuloi heitä niin, että vauhti kiihtyy. Vähitellen nämäkin lapset löytävät ns. normaalin vauhdin.” Vastauksista kävi ilmi, että kosketus omaan luovuuteen vaikeuttaa joskus käyttäytymisen säätelyä. Tätä pitää harjoitella ja siinä tarvitaan aikuisen ohjausta. Vastauksista ilmeni myös, että lapset ovat musisoitutilanteen alkuvaiheissa usein vahvemmin kytköksissä tilannetta johtavaan aikuiseen kuin toisiinsa. Eräs

vastaaja oli huomannut, että käyttäytymisen säätelyn vaikeudet tulevat usein näkyviin musiikkituokioiden aikana ja lapset antavat tästä tiukkaa palautetta toisilleen. Näin ryhmäpaineen merkitys sosiaalisessa vuorovaikutuksessa on erittäin merkittävä.

Musiikin vaikutukset puheen tuottamiseen, ymmärtämiseen ja motoriikkaan

Musiikin vaikutuksista puheen tuottamiseen ja ymmärtämiseen kysyttäessä oli eräs vastaaja huomannut, että osa lapsista pystyy laulaessaan tuottamaan selvästi enemmän puhetta kuin spontaanissa puheessaan. Lisäksi saman vastaajan mukaan rytmitajun vahvistuminen ja sykkeen löytyminen ovat selvästi tuoneet harjoitteluintoa ja rytmiä epäselvään puheeseen. Musiikin vaikutuksista lasten motoriikkaan todettiin seuraavaa:

”Osallistuminen motorisen toiminnan kautta on ollut monelle muskarilaiselle portti myös muuhun musisointiin.” Vastauksista tuli esille myös se, että motoristen taitojen vahvistuttua kiinnostus hienomotoriseen työskentelyyn on selvästi lisääntynyt. Toisen vastaajan mukaan rytmin ymmärtäminen selkeyttää puhetta ja laulu- ja loruleikeissä puhettaan harjoittavat nekin lapset, jotka muuten välttävät puhumista kielten tuottamisen vaikeuden vuoksi. Hän oli myös sitä mieltä, että rytmisen ja sarjallinen toiminta kuntouttavat motoriikkaa. Salo (2009, 194) muistuttaakin, että sellaisten oppilaiden kohdalla, joilla on ongelmia kognitiivisella ja verbaalisella osa-alueella, musiikki voi toimia hyvin keskeisenä tunteiden ilmaisukanavana.

Kuullun ymmärtäminen ja käsitteleminen sekä muistitoiminnot

Kyselylomakkeessa kysyttiin musiikin vaikutuksista lapsen kuullun ymmärtämiseen ja käsittelemiseen ja vastauksista ilmeni, että kuuntelemisen taidot ovat kehittyneet selvästi. Eräs vastaaja totesi:

”Kuuntelemaan rauhoittuminen on keskeinen osa kuullun ymmärtämistä – yhden osataidon kanssa on siis edistytty selvästi.” Toinen vastaaja oli samasta asiasta sitä mieltä, että ohjeiden ymmärtäminen harjaantuu musiikkia tehdessä. Hän jatkoi:

”Musisoidessa ohjeisiin liittyy aina myös toiminnan mallittaminen ja lapselle syntyy käsitys siitä, mitä häneltä toivotaan.” Kysyttäessä musiikin vaikutuksista lasten muistitoimintoihin todettiin musiikillisen muistin parantuneen. Toinen vastaajista kuvaili samaa asiaa näin:

”Musiikkihommat on ikään kuin pakattu muistiin sopiviin paketteihin.” Hänen mielestään musisoiminen kehittää muistia monella tavalla ja monikerroksisesti ja lapset pystyvät yllättävän hyvin pakkaamaan päähänsä musiikkimuotoon talletettua tietoa sanallisesti, rytmisesti ja melodisesti.

Musiikin vaikutukset lasten lukemaan ja kirjoittamaan oppimiseen

Kyselylomakkeessa kysyttiin myös musiikin vaikutuksista lasten lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiuksiin. Tässä yhteydessä vastauksista ilmeni, että auditiivisen erottelun harjoitukset parantavat selkeästi lukemaan oppimisen mahdollisuuksia. Vastauksissa todettiin myös, että musiikkituokioiden aikana harjoitettu keskittymisen taito on yksi keskeinen tekijä myös lukemaan ja kirjoittamaan oppimisessa. Kivelä-Taskinen (2011, 53) kuvaa samaa asiaa siten, että musiikkiharrastuksella voi olla muukin merkitys kuin vain kyky soittaa ja laulaa. Lapsi oppii tarkkaavaisesti ja keskittymään, ja sillä voi olla merkitystä koko elämää ajatellen. Kyselyyn vastanneiden mukaan musiikkituokioiden aikana harjoitetut taidot, kuten hienomotorinen työskentely ja sanarytmi ovat olleet tukemassa näitä taitoja. Heidän mukaansa rytmi kehittää sekä lukemisen että kirjoittamisen valmiuksia ja sanarytmin hahmottaminen helpottuu musiikin avulla. Muisti harjaantuu ja on valmis ottamaan vastaan suuriakin määriä tietoa. Kivelä-Taskinen (2011, 41) toteaa samasta asiasta, että lasten alkaessa hahmottaa sanarytmejä se korreloi valmiuksiin kielenoppimisen kanssa.

Varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat ja lapsen kielellinen kehitys

Eräs kysymyksistä käsitteli sitä, *mikä tai mitkä varhaisiän musiikkikasvatuksen työta-voista vastaajien mielestä parhaiten tukevat lapsen kielellistä kehitystä ja miksi juuri kyseinen työtapa tai työtavat*. Eräs vastaaja totesi asiasta näin:

”Apuu...musiikkiliikunta, koska siihen on helppo liittyä kielellisistä pulmista huolimatta ja se vahvistaa rytmien kokemusta koko kehossa, kehittää hieno- ja karkeamotoriikkaa ja antaa onnistumisen kokemuksia.” Perkiö (2010, 12) mainitsee, että musiikkiliikunnassa kehittämisen kohteena on muun muassa lapsen kielellinen kehitys. Kun lapsi oppii hytkyttämään itseään rytmisessä, kanavat puheen kehittymiselle ovat auki ja rytmileikit auttavat lasta jäsentämään kuulemaansa. Vastauksista ilmeni myös, että kaikki varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavat ovat sellaisia, jotka tukevat kielellistä

kehitystä eri osa-alueilla ja ovat tärkeitä. Todettiin vielä, että ryhmästä riippuen eri työtapojen painotukset vaihtelevat.

Ohjauksen merkitys

Viimeisellä kysymyksellä haluttiin selvittää, *mitä erityistä on vastaajien mielestä otettava huomioon, kun ohjaa musiikkituokiota lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia.*

Huomionarvoisia seikkoja vastaajien mielestä olivat lyhyet, selkeät ohjeet, riittävä toiston määrä, riittävän korkeat tavoitteet ja mahdollisuus monen tasoisiin tehtäviin, mikä tarkoittaa esimerkiksi soittaessa erilaisia säestystehtäviä. Huomattavaa oli vastaajien mielestä myös napakka ja kasvatuksellinen ote kaikessa opetuksessa. Todettiin vielä, että lasten kokemusmaailma ja taito keskustella ”yleisistä ilmiöistä” voi olla kaukana ikäluokan keskimääräisistä taidoista. Eräs vastaaja toi tässä yhteydessä esille kysymyksen, että mitä ja miten näitä asioita karsitaan. Lopuksi todettiin, että onnistumisen kokemukset ovat ”supertärkeitä”. Oivallusten syntyminen ja mallittaminen koettiin myös tärkeiksi, samoin se, että lapsille on tarjolla riittävän yksinkertaista tekemistä, jota ”lihotetaan vähitellen”, kuten eräs vastaaja asian ilmaisi. Tämän kysymyksen kohdalla vastaajat olivat hyvin yksimielisiä ja myös itse voin todeta olevani samaa mieltä heidän kanssaan. Marraskuisen musiikkituokion jälkeen merkintä oppimispäiväkirjassani kertoo:

Yksi tärkeimmistä oivalluksista oli se, että jos on kyseessä lapsi, jolla on kielellisiä vaikeuksia ja siihen liittyen myös muita pulmia, on erittäin tärkeää, että hän saa selkeitä, ytimekkäitä ja tarpeeksi lyhyitä ohjeita. Tämä on ollut kasvun paikka itselleni ja ilolla panin merkille, että olen nyt oppinut kiinnittämään asiaan erityisen paljon huomiota.

7.3.5 Omat havainnot ja kokemukset

Omien kokemusteni ja havaintojeni pohjalta voin olla monesta asiasta samaa mieltä vastaajien kanssa. Erityisesti minulle itselleni näyttäytyivät eniten muutokset lasten itsetunnossa ja minäkuvassa. Yhteiset musiikkituokiot ja onnistumisen kokemukset olivat selvästi osaltaan vahvistamassa lasten positiivista minäkäsitystä ja se myös oli asia, josta minä opettajana iloitsin suuresti joka kerta nämä muutokset nähdessäni. Saman havainnon tein myös sen osalta, että lapset tarvitsevat käyttäytymisen säätelynsä aikuisen ohjausta ja tukea. Havaitsin myös, että heidän keskinäinen vuorovaikutuksensa musiikkituokion aikana kaipaa aikuisen vahvistamista ja tukea. Panin

merkille vastaajien tavoin lasten rytmitajun vahvistumisen ja sen, että erityisesti perussykkeen löytyminen oli monelle lapselle avartava kokemus ja varmasti vei heitä eteenpäin myös kielellisen kehityksen polulla. Totesin tämän joulun alla pitämäni musiikkituokion aikana, ja kirjoitin siitä seuraavanlaisen kommentin oppimispäiväkirjaani:

”Lapset ovat oppineet ja edistyneet hyvin laattasoittimien soittamisessa ja alamme pikkuhiljaa löytää soittamisessakin yhteisen perussykkeen.”

Rytmitaju sisältää rytmin hahmottamisen ja sen toteuttamisen liikkeenä tai soittona. Rytmikkaharjoitusten tarkoituksena on selkiyttää kuulon, näön ja tuntoaistin kautta hahmotettavaa rytmiä sekä tarkentaa liikkeen tai soiton kautta tapahtuvaa rytmin ajoitusta. Kouluikää lähestyvillä lapsilla nämä rytmiharjoitukset tukevat lukemis- ja kirjoittamistaitoja, koordinaatiokykyä ja hahmotuskykyä. (Kivelä-Taskinen 2011, 6.) Lorut ja laulut selvästi innostivat lapsia tuottamaan puhetta ja mielestäni kaikilla lapsilla oli selvästi halu edetä tällä saralla. Tämäkin oli asia, joka tuli selvästi ilmi vastaajista. Vastaajien mainitseman kiinnostuksen hienomotoriseen työskentelyyn panin merkille erityisesti soittamisen yhteydessä. Mielestäni tämä todellakin oli lapsille se vastaajien mainitsema portti musisointiin. Musiikillisen muistin paraneminen tuli esille siinä, että lapset alkoivat muistaa lorujen ja laulujen sanoja ja heillä oli siihen kova halu ja motivaatio. Keskittyminen ja kuuntelemisen taito ovat vaikeita asioita lapselle, jolla on kielellisiä vaikeuksia, mutta ilolla totesin vastaajien tavoin näidenkin asioiden kehittyneen musiikkituokioidemme aikana.

Samaa mieltä olen vastaajien kanssa siitä, että musiikkiliikunta kutsuu lasta toimintaan mukaan ja vahvistaa lapsen karkea- ja hienomotoriikkaa ja antaa näin onnistumisen kokemuksia monelle lapselle. Itse havaitsin selkeästi lorujen ja soittamisen hyvää tekevät vaikutukset. Sydäntäni lämmitti erityisesti se, että tullessani pitämään musiikkituokiota kuulin eteiseen, kuinka lapset innolla lausuiivat rytmikkäästi opettajan kanssa: *”Yö, yö, kuutamoyö, kummitukset peikot lakritsia syö!”* Tätä lorua oli harjoiteltu aiemmin tuokion aikana ja siitä tuli selvästi lapsille tärkeä ja mieleinen. Samoin soittaminen oli lapsille mieluista ja siinä he kehittyivät mielestäni huiman harppauksen jo lyhyessä ajassa. Kuuntelun taidot ja vuorovaikutus osallistujien välillä, puhumattakaan hienomotorisista taidoista, kehittyivät soittoharjoittelun myötä. Tuo-

ta vuorovaikutusta osallistujien välillä vastauksissakin peräänkuulutettiin, ja se selvästi kehittyi nimenomaan soittamisen myötä.

Voin yhtyä vastaajien mielipiteisiin siitä, että lyhyet ja selkeät ohjeet sekä riittävä toiston määrä ovat avainasemassa, kun ohjaa musiikkituokiota lapselle, jolla on kielellisiä vaikeuksia. Itse panin tämän merkille jo hyvin varhaisessa vaiheessa ja yritin kiinnittää siihen erityistä huomiota. Ohjeiden selkeys on myös tärkeä asia, sillä lasten, joilla on kielellisiä vaikeuksia, on todellakin helpompaa ymmärtää lyhyitä ja selkeitä ohjeita. Moniosaisten ohjeiden noudattaminen on heille haastavaa. Myös vastaajien mainitsemat riittävän korkeat tavoitteet tulee pitää mielessä ja tämä tarkoittaa juuri sopivien tehtävien antamista kullekin lapselle. Vastaajien peräänkuuluttama napakka ja kasvatuksellinen ote opetuksessa on asia, jonka huomaa kantapään kautta, ellei sitä ole. Siihen on syytä kiinnittää todella paljon huomiota ja se oli asia, jossa mielestäni kehityin ja jossa tapahtui ammatillista kasvua tuokioiden edetessä.

7.4 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Ruoppilan (1999) mukaan Alderson (1995) on pohtinut ansiokkaasti, millaisia kysymyksiä tutkijoiden tulee harkita, mikäli heidän tutkimuksensa suuntautuvat lapsiin. Tutkijan tulee harkita esimerkiksi sitä, miksi tutkimus kannattaa tehdä. Lisäksi hän voi harkita ja pohtia, mitä haittoja tai vaivaa tutkimuksesta on lapsille sekä mitä hyötyä siitä on. Tärkeää on myös pohtia, miten lasten anonymiteetti aiotaan suojata ja luotamuksellisuus turvata. Miten lapset valitaan tutkimukseen ja ketkä rahoittavat tutkimuksen ovat myös tärkeitä kysymyksiä. Tutkijan on syytä harkita, arvioidaanko tutkimuksen tavoitteita ja menettelyä lasten kannalta, keitä silloin kuullaan ja miten kannanotot otetaan huomioon. Se, mille taholle tutkijat suuntaavat tutkimustulostensa julkistamisen, on myös harkinnanarvoinen kysymys. Lisäksi kannattaa harkita, mitä tutkimuksesta kerrotaan lapsille ja vanhemmille ja keitä muita siitä informoidaan. On hyvä pohtia, keneltä ja miten hankitaan suostumus lasten osallistumiseen, miten tulokset julkistetaan, ketkä saavat tiedot käyttöönsä ja mitkä ovat tutkimuksen vaikutukset. (Ruoppila 1999, 28-29.)

Erityisopettaja valitsi lapset tätä tutkimusta varten. Valintaperusteena oli se, kenelle lapsista tutkimuksesta olisi mahdollisimman paljon hyötyä. Myös ryhmän toimivuus ja lasten mahdollisuudet toimia siinä omien edellytystensä mukaisesti olivat tärkeitä valintaperusteita. Tutkimuksesta informoitiin lasten vanhempia ja heiltä pyydettiin kuvausluvat videointia varten samassa yhteydessä. Lasten sekä kyselyyn vastanneiden anonymiteetti turvattiin siten, että heidän henkilöllisyytensä ei paljastu tutkimuksen missään vaiheessa. Aineistoa säilytettiin asianmukaisesti ja se hävitetään aikanaan asianmukaisesti. Ruoppila (1999, 41) toteaa, että tutkimusaineistojen käsittelyssä ja analysoinnissa on huolehdittava siitä, että aineisto ei ole ulkopuolisten saatavissa. Tutkittavien anonymiteetti on turvattava kaikissa vaiheissa ja tutkimustulosten raportoinnissa on noudatettava eettisiä normeja, jotka ulottuvat kirjoittajien tekijänoikeuksista raportin kieliasuun.

Vaikka tutkimuksessa pyritään välttämään virheitä, silti tulosten luotettavuus ja pätevyys vaihtelevat. Siksi kaikissa tutkimuksissa pyritään arvioimaan tehdyn tutkimuksen luotettavuutta. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa voidaan käyttää monia mittaus- ja tutkimustapoja. Tutkimuksen *reliabelius* tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta, eli mittauksen tai tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. *Validius* tarkoittaa mittarin tai tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri kyseessä olevaa asiaa. Mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa todellisuutta, jota tutkija kuvittelee tutkivansa. Kyselylomakkeisiin saadaan kyllä vastaukset, mutta vastaajat ovat voineet käsittää monet kysymykset aivan toisin, kuin tutkija on ajatellut. Jos tutkija käsittelee tuloksia edelleen oman ajattelumallinsa mukaisesti, ei tuloksia voida pitää tosina ja pätevinä. (Hirsijärvi ym. 2009, 231-232.)

Kaiken tutkimuksen luotettavuutta ja pätevyyttä tulisi jollain tavoin arvioida. Monet tutkijat pohtivat, miten he kertoisivat lukijoilleen tarkasti, mitä he ovat tutkimuksessaan tehneet ja miten he ovat päätyneet saatuihin tuloksiin. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta nostaakin tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Tarkkuus koskee tutkimuksen jokaista vaihetta. Aineiston tuottamisen olosuhteet on hyvä kertoa selvästi ja totuudenmukaisesti. Haastattelu- ja havainnointitutkimuksen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että kerrotaan olosuhteista ja paikoista, joissa aineistot kerättiin. Samoin kerrotaan haastatteluihin käytetystä ajasta, mahdollisista häiriöte-

kijöistä ja virhetulkinnoista haastattelussa sekä tutkijan oma itsearviointi tilanteesta. Lukijalle on syytä kertoa luokittelun syntyminen alkujuuret ja luokittelujen perusteet. Tulosten tulkintaan pätee sama tarkkuuden vaatimus. On syytä kertoa, millä perusteella tutkija esittää tulkintoja ja mihin hän päätelmänsä perustaa. Tässä lukijaa auttavat esimerkiksi suorat haastatteluotteet tai muut autenttiset dokumentit. (Mts. 232-233.) Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt kertomaan ja kuvaamaan mahdollisimman tarkasti aineiston tuottamisen ja keräämisen tavat ja olosuhteet, joissa aineisto kerättiin. Samoin olen pyrkinyt perustelemaan tulkinnat ja johtopäätökset, joihin on päädytty. Raportti sisältää suoria haastatteluosuuksia ja lainauksia, jotka nostavat tutkimukseni luotettavuutta. Aineisto tässä tutkimuksessa ei ole kovin laaja ja samoin otos on pieni, koska kysely lähetettiin vain kolmelle erityisopettajalle. Näin ollen tulokset ja johtopäätökset ovat suuntaa antavia. Kvalitatiivisen tutkimuksen ollessa kyseessä täyttä objektiivisuutta ei voida saavuttaa, koska tutkijana elin tutkitavieni keskellä ja tulkinnat ja johtopäätökset perustuvat osin omiin havaintoihini.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Musiikki on nykyään kiinteä osa elämää, sosiaalisia tilanteita, kulutustottumuksia, vapaa-ajan viettoa, arvoja ja elämäntapaa. Musiikki on aktiivisesti läsnä jokapäiväisessä elämässä, ja useat tutkimukset ovat selvittäneet musiikin käyttötilanteita ja merkityksiä ihmisten arkielämässä. Miksi musiikki on niin merkityksellinen osa arkielämää? Näitä syitä ja merkityksiä on tarkasteltu monissa tutkimuksissa, ja näkökulmasta riippuen keskiöön on nostettu yksilöllisiä, sosiaalisia tai kulttuurisia tekijöitä. Sosiaalis-kulttuurisesta tai etnomusikologisesta näkökulmasta tarkasteltuna musiikilla on todettu olevan merkitystä ainakin seuraaviin asioihin: kommunikaatio, ryhmäidentiteetti, nautinto, kehtolaulut, juhlat, uskonto, taistelu, urheilu, kansallistunne, minuuden ilmaisu ja kuluttajakäyttäytyminen. (Saarikallio 2009, 279-280.) Ahonen (2004, 7) mainitsee, että musiikilla voi olla erilaisia tarkoituksia. Sitä voidaan käyttää viihteenä, siitä voidaan etsiä emotionaalisia elämyksiä ja sillä voi olla kaupallisia, poliittisia, uskonnollisia, terapeuttisia ja terveydellisiä vaikutuksia. Musiikin voi-

ma on siinä, että se koetaan moninaisesti. Sillä on myös todettu olevan fyysisiä, kognitiivisia ja emotionaalisia vaikutuksia.

Kyselyyn vastanneet erityisopettajat toivat esille, että musiikkituokioilla oli positiivinen vaikutus lasten itsetuntoon ja minäkuvaan, koska he saivat tuokioiden aikana onnistumisen kokemuksia varhaisiän musiikkikasvatuksen eri työtapojen, kuten laulamisen, soittamisen ja liikkumisen kautta. Saarikallion (2009, 283) mukaan minäkuuvan ja identiteetin työstäminen on esimerkki tärkeästä psykologisesta tavoitteesta, jonka toteutumisesta musiikki voi tukea. Rytmitajun vahvistuminen ja sykkeen löytäminen toi kyselyyn vastanneiden mukaan harjoitteluintoa epäselvään puheeseen ja vastaajat olivat huomanneet, että lapset tuottivat spontaanisti enemmän puhetta musisoidessaan kuin arkipäivän tilanteissa. Rytmisen ja sarjallisen toiminnan katsottiin kuntouttavan motoriikkaa ja motoristen taitojen kasvaessa myös kiinnostus hienomotoriseen työskentelyyn kasvoi selvästi. Sosiaaliset taidot kasvoivat ryhmäpaineen myötä, kun lapset antoivat toisilleen palautetta tuokioiden aikana. Arat lapset rohkaistuivat ja vilkkaat lapset oppivat hillitsemään itseään. Yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistuminen onkin tärkeä psykologinen tavoite, jota musiikin on todettu edistävän erittäin monipuolisesti ja tehokkaasti. (Saarikallio 2009, 283.) Omat havaintoni olivat hyvin samansuuntaisia kyselyyn vastanneiden kanssa. Erityisesti panin musiikkituokioiden aikana merkille lasten kasvaneen itsetunnon ja heidän motivaationsa puheen tuottamiseen ja kommunikointiin ylipäätään. Oli hienoa huomata, kuinka musiikki ikään kuin oli siltana kommunikaatioon ja itsensä ilmaisemiseen. Lapset löysivät itsestään kykyjä, jotka olivat ehkä uinuneet pinnan alla, mutta jotka nyt tulivat käyttöön ja ovat varmasti tarpeen tulevaa elämää ajatellen. Ruokonen (2011, 69) toteaaakin, että musiikkikasvatus kehittää lasta kokonaisvaltaisesti ja tarjoaa mahdollisuuksia viestintään sekä sanallisella että ei-sanallisella tasolla

Kyselyn perusteella selvisi, että auditiivisen erottelukyvyn harjoitukset parantavat lukemaan oppimisen valmiuksia. Myös musiikkituokioiden aikana harjoitettu keskittymisen taito on ollut asia, joka on tuonut valmiuksia lukemaan ja kirjoittamaan oppimiselle. Huotilaisen (2012) mukaan alle kouluikäisen lapsen kohdalla musiikkitoiminta harjoittaa kuulotarkkuutta, jota tarvitaan äidinkielen kirjoittamiseen ja lukemiseen. Tämä on erityisen tärkeää silloin, jos äidinkielen oppimisessa on esteitä, kuten

lukihäiriö, kehitysviivästymä tai kuuloon liittyviä ongelmia. Hienomotorinen työskentely ja sanarytmin omaksuminen olivat vastaajien mukaan asioita, jotka olivat edistämässä lasten kielellistä kehitystä. Musiikillinen muisti parantui, ja musiikin avulla oli helppo käsitellä suurtakin määrää informaatiota. Itsekin panin merkille tuon asian opettaessani uusia lauluja, jotka sisälsivät paljon sanoja. Kuvien ollessa apuna lapset oppivat melko nopeasti laulujen sanat ja lauloivat innolla mukana.

Tässä tutkimuksessa otos oli pieni, eli musiikkituokioissa oli läsnä vain seitsemän lasta. Toisaalta se oli juuri sopiva määrä, koska kyseessä ovat lapset, joilla on kielellisiä vaikeuksia ja joilla voi olla vaikeuksia ryhmässä toimimisessa ja sosiaalisissa suhteissa. Musiikkituokioita oli vain yksitoista, joten tulokset ja johtopäätökset ovat näin ollen suuntaa antavia, eikä niitä voi yleistää kovin pitkälle. Kysely lähetettiin vain kolmelle erityisopettajalle, joista kaksi vastasi kyselyyn. Tämä joukko oli siis melko pieni. Toisaalta vastaajien näkemykset olivat monessa kohdin keskenään yhteneväisiä, joten se lisää tutkimuksen luotettavuutta. Omat näkemykseni ja havaintoni olivat monelta osin vastaajien kanssa samankaltaisia, joten sekin lisää tutkimuksen luotettavuutta.

Jos musiikkituokioita olisi jatkettu koko kouluvuoden ajan, olisi lasten edistymisestä ja taidoista saatu vielä parempi käsitys. Silloin olisi paremmin pystytty arvioimaan, mihin kaikkiin kielen osa-alueisiin musiikkituokiot ovat vaikuttaneet ja mikä on ollut niiden hyöty kullekin lapselle. Jos kysely olisi lähetetty laajemmalle joukolle erityisopettajia, olisi saatu vielä kattavampi käsitys siitä, miten he kokevat varhaisiän musiikkikasvatuksen merkityksen lasten kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevänä toimintana. Kyselyn olisi voinut lähettää myös lasten vanhemmille, jolloin olisi saatu tietoa siitä, ovatko he huomanneet muutoksia lasten arkielämässä ja millainen suhde lapsilla on musiikkiin. Vanhemmat olivat opettajien välityksellä viestittäneet, että lapset olivat kovasti nauttineet tuokioista ja odottaneet niitä. Jotkut laulut ja lorut olivat jopa jääneet elämään ja lapset olivat alkaneet käyttää niitä spontaanisti arjessa. Tästä voi tehdä sen johtopäätöksen, että musiikkituokiot olivat merkityksellisiä näille lapsille ja se vaikutti positiivisesti heidän kehitykseensä ja nimenomaan kielen kehitykseen.

Jos kyseessä olisi ollut haastattelututkimus, tietoa olisi saatu vielä enemmän. Toisaalta kyselytutkimuksen myötä vastaajat saivat vastata heille sopivana ajankohtana eikä tutkija päässyt vaikuttamaan heidän mielipiteisiinsä. Käytettävissä olevan ajan ja resurssien kannalta kyselytutkimus oli tarkoituksenmukaisin tapa kerätä aineistoa. Jos lähtisin viemään tutkimusta tästä eteenpäin, valitsisin todennäköisesti jotkin tietyt kielen kehityksen osa-alueet, joita lähtisin havainnoimaan ja tarkkailemaan. Käyttäisin myös jotain testiä tai mittaria, jonka avulla edistymistä voisi seurata. Tutkimus kestäisi pidemmän ajan ja saatuja tuloksia pystyisi näin vertaamaan pidemmällä aikajaksolla. Olisi myös mielenkiintoista kysyä lapsilta itseltään, kuinka he kokevat musiikkiharrastuksen ja siinä mukanaolon, ja mitä se on heille antanut kehityksen eri osa-alueet huomioiden.

Muistan omasta lapsuudestani, kuinka meillä oli isäni kanssa ihan oma erityinen hetki mennessäni iltaisin nukkumaan. Meillä oli tapana naputtaa vuorotellen jonkin tutun lastenlaulun rytmillä sängyn reunaan, ja toisen osapuolen tehtävänä oli arvata ja tunnistaa, mikä laulu on kyseessä. Tästä muodostui tärkeä vuorovaikutuksellinen hetki molemmille, ja ihan varmasti siitä oli hyötyä myös kielen kehityksen kannalta. Näin isäni toteutti varhaisiän musiikkikasvatusta parhaimmillaan ja aidoimmillaan. Kaiken lisäksi tuo edellä kuvattu oli myös kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevää toimintaa kaikessa yksinkertaisuudessaan. Nämä ja monet muut lapsuuden musisointihetket ovat olleet osaltaan johtamassa polkuani siihen suuntaan, että minulla on tänä päivänä ilo ja kunnia toimia varhaisiän musiikkikasvattajana. Kenties onnistun myös itse tuottamaan vastaavanlaisia elämyksiä lapsille ja olemaan osaltani luomassa hyvää ja positiivista musiikkisuhdetta unohtamatta varhaisiän musiikkikasvatuksen kuntouttavaa ja ennaltaehkäisevää vaikutusta lasten kielellisten vaikeuksien ollessa kyseessä.

Tutkimukseni perusteella voin yhtyä Huotilaisen (2010) näkemykseen siitä, että varhaisiän musiikkikasvatusta voi suositella erityisesti kuulon ongelmista ja kielen kehityksen vaikeuksista kärsiville lapsille, suomea toisena kielenä oppiville ja lapsille, joiden suvussa lukihäiriö on yleinen. Niin ikään Ruokosen (2011, 69) näkemys siitä, että musiikin avulla voidaan tukea lasta, joka tarvitsee apua puheen ja käsitteiden hahmottamisessa vahvistaa ajatuksen siitä, että varhaisiän musiikkikasvatuksella todella on mahdollista vaikuttaa lapsen kielen kehitykseen ja kielellisten vaikeuksien ennal-

taehkäisyyn. Tutkimuksessa ei varsinaisesti noussut mikään varhaisiän musiikkikasvatuksen työtapa ylitse muiden lasten kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevässä mielessä. Kaikkien työtapojen katsottiin olevan kielellisiä vaikeuksia ennaltaehkäisevää toimintaa, ja omien havaintojeni perusteella voin yhtyä tähän näkemykseen. Musiikkiliikunta nostettiin esiin, koska siihen on helppo liittyä kielellisistä vaikeuksista huolimatta. Kun ohjaa musiikkituokiota lapsille, joilla on kielellisiä vaikeuksia, on tärkeää muistaa jäämäkkyys ja selkeys ohjauksessa. Johdonmukaisuus on myös huomionarvoinen asia, samoin ohjeiden yksinkertaisuus ja selkeys. Musiikki on arkipäivämme huoleton huvitus, jonka merkitystä osana yksilön psyyken toimintaa ei tule vähätellä. Se voi olla tärkeä voimavara ja tarjota eheyttäviä tunne-elämyksiä ja psyykkistä tasapainoa tukevia säätelykeinoja. (Saarikallio 2009, 289.)

LÄHTEET

Ahonen, K. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Helsinki: Finn Lectura.

Alijoki, A. 2011. Lapsen tuen tarve kielellisessä kehityksessä ja siihen vastaaminen varhaiskasvatuksen keinoin. Teoksessa Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Toim. Toim. M. Nurmilaakso ja A-L. Välimäki. Helsinki: Yliopistopaino, 77-85.

Dissanayake, E. 2000. Art and Intimacy. How the Arts Began. Seattle: University of Washington Press.

Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

Hongisto-Åberg, M., Lindeberg-Piironen, A. & Mäkinen, L. 1994. Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip hoi, musisoi! Espoo: Fazer Musiikki Oy.

Huotilainen, M. 2009. Musiikillinen oppiminen sikiö- ja vauva-aikana. Teoksessa Musiikkipsykologia. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Toim. J. Louhivuori, P. Paananen ja L. Väkevä. Suomen Musiikkikasvatusseura- FISME r.y. Vaasa: Ykkös-Offset Oy, 121-129.

Huotilainen, M. 2010. Musiikin vaikutuksista lapsen aivotoimintaan. Viitattu 20.2.2013.

http://www.lahdenmusiikkiopisto.fi/easydata/customers/lahmo/files/tapahtumat2010/2010-04-28_huotilainen.pdf

Huotilainen, M. 2012. Voiko musiikki tuoda laatua lastentarhanopettajan työhön – näkökulmia aivotutkimuksesta. Viitattu 20.2.2013. <http://blogs.helsinki.fi/lto-koulutus120vuotta/files/2012/10/121019-Huotilainen-LTO120.pdf>

Kivelä-Taskinen, E. 2011. Rytmikylyyn Pikku-kuplat. Helsinki: Kultanuotti.

Korpilahti, P. 2006. Kielen kehitykselliset häiriöt; viivästynyt ja poikkeava kielenkehitys. Teoksessa Kommunikoinnin häiriöt. Syitä ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita. Toim. K. Launonen ja A-M. Korpijaakko-Huuhka. Helsinki: Yliopistopaino, 39-58.

Laakso, M-L. 2004. Esikielellinen vuorovaikutus ja kommunikointi. Teoksessa Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa. Toim. T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen ja R. Ketonen. Jyväskylä: PS-kustannus, 20-47.

Marjanen, K. 2009. Musiikkitoiminnan suunnittelu varhaisiän musiikinopetuksen näkökulmasta. Teoksessa Musiikkipsykologia. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Toim. J. Louhivuori, P. Paananen ja L. Väkevä. Suomen Musiikkikasvatusseura- FISME r.y. Vaasa: Ykkös-Offset Oy, 385-405.

Marttinen, M., Ahonen, T., Aro, T. & Siiskonen, T. 2004. Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä. Toim. T. Ahonen, T. Siiskonen ja T. Aro. Jyväskylä: PS-kustannus, 19-32.

Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2009. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOYpro Oy.

Onerva Mäen koulu 2013. Viitattu 4.5.2013. <http://www.onerva.fi/onerva-maen-koulu/>

Perkiö, S. 2010. Musiikkiliikunnan tavoitteita. Teoksessa Musiikkia liikkuen. Musiikkiliikunnan käsikirja 1. Toim. A. Salakka. Helsinki: WSOYpro Oy, 12.

Ruokonen, I. 2011. Musiikin monet kielet. Teoksessa Lapsi ja kieli. Kielellinen kehittyminen varhaiskasvatuksessa. Toim. M. Nurmilaakso ja A-L. Välimäki. Helsinki: Yliopistopaino, 62-69.

Ruokonen, I. 2001a. Musiikki lapsen minuuden vahvistajana ja maailman rakentajana. Teoksessa Elämysten alkupoluilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen. Toim. S. Karppinen, A. Puurula ja I. Ruokonen. Helsinki: Finn Lectura, 73-84.

Ruokonen, I. 2001b. Äänimaisemia ja ilmaisun iloa musiikin kielellä. Teoksessa Taitteen ja leikin lumous. 4-8 -vuotiaiden lasten taito- ja taidekasvatus. Toim. S. Karppinen, A. Puurula ja I. Ruokonen. Helsinki: Finn Lectura, 120-143.

Ruoppila, I. 1999. Lasten tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Toim. I. Ruoppila, E. Hujala, K. Karila, J. Kinon, P. Niiranen ja M. Ojala. Jyväskylä: Atena, 26-51.

Saarikallio, S. 2010. Musiikin tunnenerkitykset arkielämässä. Teoksessa Musiikkipsykologia. Toim. J. Louhivuori ja S. Saarikallio. Jyväskylä: Atena, 279-294.

Salo, J. 2009. Musiikinopetusta vai erityismusiikinopetusta? Teoksessa Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Toim. J. Louhivuori, P. Paananen ja L. Väkevä. Suomen Musiikkikasvatusseura- FiSME r.y. Vaasa: Ykkös-Offset Oy, 189-201.

Tervo, J. 1994. Musiikkikasvatuksen ja musiikkiterapian suhteesta. Teoksessa Musiikki varhaiskasvatuksessa. Hip hoi, musisoi! Espoo: Fazer Musiikki Oy, 205-212.

Tolonen, K. 2001. Lapsen varhaisen kielenkehityksen tukeminen. Teoksessa Pienet päivähoitossa. Alle kolmivuotiaiden lasten varhaiskasvatuksen perusteita. Toim. A. Helenius, K. Karila, H. Munter, P. Mäntynen ja H. Siren-Tiusanen. Helsinki: WSOY, 163-178.

Varhaisiän musiikinopettajat ry 2011. Viitattu 4.5. 2013. <http://vamory.org/>

Wood, D. 1982. *Move, Sing, Listen, Play. Preparing the young child for music.* Toronto: Thompson Music.

Woodward, S. C. 2005. *Critical Matters in Early Childhood Music Education.* Teoksessa *Praxial Music Education. Reflections and Dialogues.* Toim. D. J. Elliott. New York: Oxford University Press.

LIITTEET

Liite 1. Tuntisuunnitelma

TUNTISUUNNITELMA

Päivä: 21.12. 2012 (6-7-v.)

Teema: Piparin ruoksua, tonttujen juoksua	
Musiikilliset tavoitteet: Perussykkeen ja sanarytmien vahvistaminen; soittamiseen harjaantunut ja musiikillisen muistin vahvistaminen	
Soittimet: Triangelit, metallofonit	
Materiaalit: Kuvat, huivit, lahjapaketit	
Äänitteet ja kirjat: Karvakorvan laulupurkki -cd	
Muuta huomioitavaa: Videokamera mukaan!	
Omat pedagogiset ja yksilölliset tavoitteet: Turvallisen ja lämpimän ihnapäivän luominen; Lapsen maailmaan eläytyminen; Kaikkien huomioiminen sekä ryhmänä että yksilöinä ; Lasten erityistarpeiden huomioiminen ja oman opettajuuden kehittäminen	

MITÄ TEHDÄÄN? MITEN TEHDÄÄN?	Aika	MIKSI TEHDÄÄN?
1. Muskaripurukka → lauletaan yhdessä alkulaulu ja samalla taputetaan perussykettä reisiin	2min.	Kaikkien osallistujien huomioiminen (S); perussykkeen vahvistaminen (M); ruokion tuttu ja turvallinen aloitus (S)
2. Kerro, kerro ystävä oi → soitetaan nimiloru ensin kapuloilla ja sen jälkeen lauletaan yhdessä "Sinä olet Tanja", jonka aikana kyseinen lapsi soittaa metallofonia	3min.	Perussykkeen vahvistaminen (M); oman vuoron odottaminen (S); laulamiseen rohkaiseminen (M)
3. Teen, teen pikkutontun teen, pikkutontulleni laitan lakin paikoilleen → taputetaan perussykettä reisiin; samalla luetaan lorua yhdessä ja lopussa leikitään sanojen mukaan	4min.	Perussykkeen ja kehonkaavan vahvistaminen (MLP); joulun tunnelmaan eläytyminen (E)
4. Pikkuinen tonttu hyppeli näin → leikitään ja lauletaan sanojen mukaan	5min.	Karkea- ja hienomotoriikan vahvistaminen (P); joulusta iloitseminen (E)
5. Revontulitanssi → tanssitaan levytä tulevan musiikin ja huivien kanssa	5min.	Karkeamotoriikan vahvistaminen (P); tanssista ja musiikista iloitseminen (E,S)
6. Tähti kirkas, tähti hento → soitetaan triangeleilla ja tehdään myös "toivomuskaivo", johon jokainen saa laittaa oman tähden	10min.	Säestysoittoon harjaantunut ja karkeamotoriikan vahvistaminen (MLP); joulun tunnelmaan eläytyminen
7. Leivon piparipoikia → lauletaan ja leikitään sanojen mukaan; lapset saavat keksiä, minkä muotoisia pipareita leivotaan	6min.	Kielellisen ilmaisuuden ja luovuuden tukeminen (K,E)
8. Lahjapaketti -laulu → lauletaan erilaisista joululahjoista ja lapset saavat tunnustella paketteja	7min.	Tunnin teemaan eläytyminen ja joulun tunnelmasta nauttiminen (E,S)
9. Soittorasia → lauletaan loppulaulu, leikitään sanojen mukaan	1 min.	Tunnin yhteinen päätös ja turvallinen lopetus (S)

Liite 2. Kyselylomake erityisluokanopettajille

Jyväskylä 20.3.2012

KYSELYLOMAKE ERITYISLUOKANOPETTAJILLE

Hei!

Olen Tuija Muona ja opiskelen musiikkipedagogiksi Jyväskylän ammatti-korkeakoulussa suuntautumisvaihtoehtona varhaisiän musiikkikasvatus. Olen valmistumassa nyt keväällä 2013 ja teen opinnäytetyötäni aiheesta Lasten kielellisten vaikeuksien ennaltaehkäisy varhaisiän musiikkikasvatuksen avulla. Olisin erittäin kiitollinen, jos voisitte vastata muutamaan kysymykseen aiheeseen liittyen. Saisin siitä arvokasta tietoa opinnäytetyötäni ajatellen. Vastaukset käsitellään luottamuksellisesti eikä vastaajien henkilöllisyys tule esiin missään vaiheessa. Tiedot myös säilytetään ja aikanaan hävitetään asianmukaisella tavalla.

Pyytäisin teitä kirjoittamaan vastaukset sähköisesti niille varattuun tilaan ja lähettämään ne osoitteeseen F0980@student.jamk.fi. Vastauksia pyytäisin torstaihin 28.3. mennessä.

Jo etukäteen ajastanne ja vaivannäöstänne kiittäen ja aurinkoista pääsiäisen aikaa toivottaen Tuija Muona, varhaisiän musiikkikasvatuksen opiskelija (puh.0400 856 474).

1. Kuinka paljon käytätte musiikkia työssänne kielihäiriöisten lasten kanssa (päivittäin, viikoittain)?

2. Mikä on mielestänne näiden musiikkituokioiden suurin merkitys kielihäiriöisille lapsille?

3. Oletteko huomanneet musiikin vaikutuksia seuraavilla osa-alueilla ja millaisia nämä vaikutukset ovat olleet? Kuvailkaa vaikutuksia muutamilla lauseilla.

a) itsetunto ja minäkuva

b) käyttäytymisen säätely ja sosiaalinen vuorovaikutus

c) puheen tuottaminen ja ymmärtäminen

d) motoriiikka

e) kuullun ymmärtäminen ja käsitleminen

f) muistitoiminnot

g) lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen valmiudet

4. Mikä tai mitkä varhaisiän musiikkikasvatuksen työtavoista mielestänne tukevat parhaiten lasten kielellistä kehitystä (laulaminen, soittaminen, musiikkiliikunta, lorut, taideintegraatio)? Miksi juuri kyseinen työtapaa tai työtavat?

5. Mitä erityistä on mielestänne otettava huomioon, kun ohjaa musiikki-tuokiota kielihäiriöisille lapsille?

Kiitos ajastanne ja vaivannäöstänne, aurinkoista kevään jatkoa!
terveisin Tuija Muona